

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Petra Novotná

Probace

Diplomová práce

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Probace vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Hodoníně dne 31. 3. 2016

Ráda bych touto cestou poděkovala JUDr. et Mgr. Zdeňkovi Kopečnému za odborné vedení a pomoc při tvorbě této práce. Zároveň bych ráda poděkovala Mgr. Janu Adamusovi, vedoucímu střediska PMS v Břeclavi, který mi poskytl statistické údaje a podělil se se mnou o své zkušenosti a názory.

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1 Historie probace	8
1.1 Historie probace ve světě	8
1.2 Historie probace v České republice	10
1.3 Historie Probační a mediační služby v České republice	12
2 Restorativní justice	15
2.1 Vymezení pojmu restorativní justice	15
2.2 Znak restorativní justice	16
2.3 Principy restorativní justice	17
2.4 Vztah restorativní a retributivní justice	18
3 Probace	20
3.1 Vymezení institutu probace, jeho prvky a charakteristika	20
3.2 Vymezení institutu dohledu, jeho prvky a charakteristika	23
4 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem	27
4.1 Vymezení pojmu podmíněného odsouzení k TOS s dohledem	27
4.2 Zákonné podmínky pro podmíněné odsouzení k TOS s dohledem	28
4.3 Rozhodnutí o osvědčení se	29
5 Probační a mediační služba	31
5.1 Organizace Probační a mediační služby	31
5.2 Metodika a činnost Probační a mediační služby	33
6 Uplatňování podmíněného odsouzení k TOS s dohledem v letech 2011-2015	43
6.1 Průběžný vývoj podmíněného odsouzení k TOS s dohledem	43
6.2 Analýza poznatků	49
7 Úvahy de lege ferenda	52
Závěr	54
Seznam použitých zdrojů	56
Seznam tabulek	59
Anotace	60
Abstract	60
Klíčová slova	61
Keywords	61

Seznam použitých zkratk

LZPS - Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí

MS - Ministerstvo spravedlnosti

OPP - Trest obecně prospěšných prací

OS - Okresní soud

PČR - Policie České republiky

PMS - Probační a mediační služba

TČ - Trestný čin

TOS - Trest odnětí svobody

TŘ - Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

TZ - Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ZoPMS - Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů

ZSVM - Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Úvod

Svou diplomovou práci jsem zaměřila na problematiku probace při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Probace je historický institut, starší více než 100 let, který však v současné trestní justici našel své místo. V průběhu let se ukázalo, že nepodmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody není efektivním nástrojem potrestání a nápravy pachatele, a začaly se proto aplikovat alternativy. Své velké uplatnění našlo podmíněné odsouzení, které bylo postupně umocňováno probací. Tedy odborným dohledem a vedením pachatele, s cílem předcházet další trestné činnosti a napravit její následky.

I přestože se dohled probačního úředníka uplatňuje v současnosti i v jiných případech, stanovených v trestním zákoníku, resp. i trestním řádu, věnuji se ve své práci pouze podmíněnému odsouzení s dohledem. A to především proto, že u podmíněného odsouzení s dohledem je dle mého názoru největší prostor pro výchovné působení probačního úředníka na pachatele, za současného uložení individuálních přiměřených omezení a přiměřených povinností, a větší možnost realizace činností těchto úředníků, než u jiných alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Z těchto důvodů považuji tento druh alternativního trestu za významný.

Probace je základním prvkem restorativní justice, jejímž smyslem není jen potrestat pachatele za spáchaný trestný čin, ale obnovit a uzdravit vztahy narušené tímto činem. Důraz se klade především na potřeby poškozených osob a motivaci pachatele k nezezení společné cesty s poškozenými, která by vedla k nápravě škod způsobených jeho jednáním. Tak došlo k upozadění retributivní justice, jejímž smyslem je hlavně trestat pachatele trestných činů, neboť se ukázalo, že takový přístup není adekvátní reakcí společnosti na růst kriminality, a nevede ani k ochraně její, ani k ochraně jednotlivce.

Novelou zákona č. 253/1997 Sb., účinnou od 1. 1. 1998, byl do trestního zákona zaveden trest podmíněného odsouzení s dohledem. Vychází z klasického odložení výkonu trestu odnětí svobody na zkušební dobu za současného uložení dohledu, který nad pachatelem vykonává úředník Probační a mediační služby. Podstatou jeho činnosti je sestavit s odsouzeným probační plán dohledu, který bude odsouzený dodržovat, a kontrolovat v průběhu zkušební doby plnění podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývající ze zákona, a poskytnout pachateli odborné vedení a pomoc.

Tato práce obsahuje teoretickou část, pojednávající o historii probace ve světě i v České republice a historickém vývoji Probační a mediační služby na našem území. Dále jsou

v ní zpracovány pojmy probace a dohledu, jejich vymezení, prvky a charakteristika, také podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem se zaměřením na vymezení pojmu, zákonné podmínky pro jeho uložení a rozhodnutí o osvědčení se. Část je věnována i systému restorativní justice a jejímu vztahu k justici retributivní. Závěr teoretické část obsahuje pojednání o Probační a mediační službě, zabývající se její organizací, metodikou a činností. Nedílnou součástí mé diplomové práce je statistika a výzkum uplatňování podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem na Břeclavsku v komparaci s dalšími zjištěnými údaji. Předmětem hlavního zkoumání jsou roky 2011 až 2015, neboť tak zjistím nejaktuálnější informace o vývoji ukládání tohoto trestu.

Cílem práce je analyzovat tendence aplikace podmíněného odsouzení s dohledem v celorepublikovém měřítku, konkrétně i nápad těchto případů u Probační a mediační služby v Břeclavi. Následně je mým cílem zjistit, zda se tendence zvyšuje nebo snižuje, případně jaké jsou pravděpodobné příčiny. Současně budu zkoumat i efektivitu tohoto trestu, tedy v kolika případech se odsouzení osvědčili a v kolika případech došlo k nařízení výkonu odloženého trestu. Nakonec se budu zabývat i tím, za jaké trestné činy bylo podmíněné odsouzení s dohledem ukládáno. Mou snahou je též zjistit, jaké problémy jsou spojené s výkonem tohoto trestu a analyzovat poznatky z činnosti probačních úředníků. Závěrem budu hodnotit splnění vytyčených cílů.

K naplnění stanovených cílů použiji především metodu analytickou, která bude spočívat v rozboru jednotlivých institutů. Dále budu v práci analyzovat nasbíraná statistická data a přidám poznatky získané z rozhovoru s úředníkem Probační a mediační služby. V práci využiji i metodu popisnou, a to především v souvislosti s činností a organizací Probační a mediační služby.

Instituty probace i podmíněné odsouzení s dohledem jsou v současnosti dostatečně zpracovány, a to jak v odborných monografiích, tak i v časopisecké literatuře. Ve většině případů se objevují zpracované v souvislosti např. s alternativními tresty a opatřeními nebo jinými probačními instituty. Proto svou práci opírám především o tyto zdroje. Dále také využívám legislativní akty a komentáře, které se k této problematice vztahují, a také soudní rozhodnutí zejména Nejvyššího soudu. Současně využívám příspěvků ze sborníků, které byly věnovány především restorativní justici. Užity jsou i zdroje internetové.

1 Historie probace

1.1 Historie probace ve světě

Historie institutu probace je v literatuře spojována nejčastěji s anglosaským právem. Je však třeba podotknout, že institutem ještě starším, než samotná probace, je podmíněné odsouzení. Podmíněné odsouzení bylo reakcí na kriminalitu mladistvých, kteří páchali méně závažnou trestnou činnost příležitostně, a k jejich nápravě postačovalo mírnějších prostředků, než uložení trestu odnětí svobody. V takových případech se ukázalo jako vhodné uložení podmíněného odsouzení, které umožnilo pachateli zůstat na svobodě, ve svém sociálním prostředí, a lépe zajistit jeho nápravu, než nepodmíněné odsouzení, které spíše představovalo hrozbu recidivního chování. Výhody tohoto trestu pak násobila probace, jež představovala kvalifikovaný dohled probačního pracovníka nad chováním odsouzeného. Pomáhala pachateli se resocializovat, a poskytovala mu morální a materiální pomoc.¹

Probace má tedy své kořeny ve snahách ochránit mladistvé pachatele před vězením. Součástí byly tendence vytvářet zvláštní soudy pro mladistvé. Tyto snahy vyvrcholily na přelomu 19. a 20. století. Postupem času se však probace začala uplatňovat nejen u mladistvých, ale i v celém systému common law. Probace se prvně objevila ve Spojených státech, a následně se rozšiřovala do evropských zemí. Ve Spojených státech byla probace uzákoněna ve státě Massachusetts v r. 1878, zatímco v Anglii až v r. 1907.²

Pro podrobnější historický exkurs využívám historické dělení vývoje probace od autorů Štantejského a Šterna, uvedené v citované monografii.

Rané období - prapočátky probace a institutu dohledu nad pachateli trestných činů lze spatřovat již v právu zvykovém, později i psaném. Např. v době kamenné při zajišťování trestu vyhnanství z tlupy, dále v dohledu nad otroky, v dohledu nad výkonem trestu domácího klášterního vězení pro padlé ženy apod.

Období ctnostných průkopníků - počátkem 19. století se začaly rozvíjet myšlenky, ovlivněné francouzskou revolucí a osvícenstvím, založené na tendenci pomáhat nejen chudým a nemocným, ale i lidem odsouzeným za spáchání trestného činu. Nejprve tato pomoc přicházela ze strany dobrovolníků a menších organizací, především církevních, poté se počet těchto osob zvyšoval a roku 1823 byla založena *Nizozemská společnost pro morální*

¹ STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restorativna justícia*. 1. vydání. Praha: Leges, 2015, s. 222-224.

² SUCHÝ, Oldřich. Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1995, č. 7, s. 270.

pozvednutí vězňů, organizace, která vykazovala znaky dnešní probační služby. Mezi hlavní aktivity této organizace, založené holandskými kupci, patřilo zajištění vzdělávání, náboženského vedení, poskytnutí morální a částečně i materiální podpory vězňů. Trend vzniku podobných organizací se šířil dále do některých států Evropy (Francie, skandinávské země), a také do Severní Ameriky. V USA je za zakladatele probace považován John August. Tento obuvník z Bostonu (Massachusetts) v r. 1841 poprvé přesvědčoval tamní soud o smyslu a účelu osobní záruky za vybrané zločince, a prosazoval ukládání zkušební doby, po kterou August poskytoval klientům sociální podporu. Následně se tyto praktiky zavedly do zákonů (viz výše uvedeného r. 1878). Nezaostávala však ani Anglie, kde se dobrovolníci objevovali při obvodních soudech. Následně jejich činnost byla institucionalizována zákonem o probaci pachatelů (*Probation of offenders Act*) r. 1907.

Období státních úředníků - jedná se o období, datované od počátku 20. století, do začátku devadesátých let, které se vyznačuje přechodem od dobrovolné probační služby k vytvoření institucionálního rámce probace. Ten se vyznačoval placenými probačními úředníky, vykonávajícími dohled a kontrolu nad chováním odsouzených. Došlo také ke vzniku alternativních trestů, jako byly různé druhy podmíněného odsouzení s odlišnými formami zkušební/probačního období. V návaznosti na předchozí informace o vývoji v Anglii, je třeba doplnit, že do r. 1925 byli probační úředníci jmenováni jen některými soudy. Nepůsobili tedy všude. Až od r. 1925 byla zákonem stanovena povinnost soudů mít alespoň jednoho úředníka. Následně začaly vznikat orgány kontroly a řízení probačních služeb. Roku 1928 to byl Poradní probační výbor (*Probation Advisory Committee*), dále roku 1962 Poradní rada pro probaci a následnou péči (*Advisory Council for Probation and After-Care*). Významným krokem bylo zřízení Probační inspekce Jeho Veličenstva (*HM Inspectorate of Probation*), jež do r. 2007 sloučovalo agendy ministerstva vnitra a spravedlnosti. V roce 2007 došlo k odluce a vzniku samostatného ministerstva spravedlnosti, vykonávajícího dohled nad činností probační služby a zajišťujícího vzdělávání probačních úředníků.³

Jak již autoři citované monografie uvádí, tento vývoj se netýkal východu Evropy, a tedy ani České republiky. Jako příklad je uváděn institut tzv. ochranného dohledu, který byl zneužíván ke kontrole odpůrců tehdejšího komunistického režimu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století.

Další vývoj probace se v období devadesátých let 20. století nesl v duchu zavádění nových alternativních trestů, standardizování profesních postupů, mezinárodní spolupráce aj.

³ ŠTANTEJSKÝ, Ondřej, ŠTERN, Pavel. *Probace a mediace*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. s. 18-20.

Probační úředníci se ocitají v manažerských pozicích, ze kterých řídí případové práce i přístup ke klientům. Jsou považováni za odborníky, protože vybírají vhodné postupy pro konkrétní případy. Využívají i další subjekty, např. soukromé poskytovatele probačních programů, zapojují rodinu i celou komunitu do řešení trestné činnosti.⁴

Původ probace v zemích s common law je tedy spatřován v přijetí slibu nebo záruky za pachatele, že se bude řádně chovat a dodržovat pořádek a jeho následném propuštění. V zemích s civil law (na území kontinentální Evropy) se probace vyvinula jako dohled spojený s odkladem výkonu trestu.⁵

Závěrem lze shrnout, že probace není nováčkem v současném trestním právu, ale je to institut s historií delší, než 100 let, který se objevoval především v Anglii, USA a v západní Evropě. Zrodil se především v souvislosti s trestáním mladistvých, kdy vznikl názor, že ne vždy je trest odnětí svobody vhodným prostředkem pro nápravu pachatele, a že jeho resocializace, výchova a kontrola na svobodě, může dosáhnout mnohem lepšího účinku, než pobyt ve vězení. Dá se v podstatě hovořit o vzniku alternativního trestu podmíněného odsouzení (alternativě k trestu odnětí svobody) a vzniku probace. Takovéto tresty totiž mohou lépe odpovídat konkrétním potřebám při snaze o nápravu následků trestné činnosti, což je smyslem restorativní justice (o té podrobněji v dalších kapitolách). Trest odnětí svobody pak představuje prostředek *ultima ratio*.

1.2 Historie probace v České republice

Nejvýznamnějším mezníkem pro institut probace, a vlastně i pro celou Českou republiku, byl rok 1989. Sametová revoluce otevřela brány naší země na západ, a umožnila vytváření nového státu, založeného na demokratických hodnotách a institutech.

V období do roku 1989 Československo (*dále jen ČSR*) ještě nepoužívalo instituty probace a probačních úředníků, v podobě, jaké je známe nyní. I přestože byla ČSR ovlivněna komunistickým režimem a trestní systém byl represivní, objevovaly se tu jisté snahy o posilování sociálně-výchovných prvků při práci s pachateli trestných činů, a o odstraňování příčin porušování právních norem. Mezi lety 1968 - 1971 vzniklo při tehdejší prokuratuře experimentální středisko, jehož účelem bylo ověřovat účinné metody práce s tzv. sociálně nepřizpůsobivými občany, včetně těch propuštěných z výkonu trestu. Tím se zrodila profese

⁴ Tamtéž s. 21.

⁵ HARRIS, Robert. *Probace - poznatky ze zahraničí*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 34-35.

sociálních kurátorů. Následně pak vznikla i profese tzv. kurátorů pro mládež v rámci okresních národních výborů, kteří pracovali s mladistvými delikventy. Do osmdesátých let se tato instituce vyznačovala pouze prvkem kontroly. Od této doby začala více dbát na pomoc mladistvým a jejich rodinám.⁶ Bohužel však veškeré projekty a tendence pro modernizaci trestní politiky přišly se vstupem vojsk Varšavské smlouvy do ČSR v srpnu 1968 vniveč.

V trestním zákoně č. 140/1961 Sb., se nacházely dva instituty se znaky probace. Těmi byly podmíněné odsouzení s dohledem a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem. Podstata spočívala v tom, že musela být nejprve soudem vyslovena vina a poté došlo k odložení trestu odnětí svobody (u prvního) nebo odložení výroku o trestu (u druhého). Následně byl pachatel podroben dohledu probačního úředníka, a pokud porušil pachatel podmínky dohledu, tak soud nařídil výkon TOS, v druhém případě trest uložil. Podle zmíněného trestního zákona mohl soud také ponechat v platnosti tzv. prosté podmíněné odsouzení, přestože pachatel zavedl příčinu pro výkon TOS. Místo nařízení výkonu TOS mohl soud stanovit nad pachatelem po zbytek zkušební doby dohled.⁷ V těchto institutech, u kterých se užije dohled, lze tedy spatřovat znaky probace. Jejimi pojmovými znaky jsou kontrola, sledování, odborné vedení, a pomoc pachateli.

Po roce 1989, představoval nejvýznamnější změnu experiment Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež, zahájený v r. 1991. Experiment jako první zavedl prvky probace do České republiky. Inspirací bylo Rakousko, kde se začaly využívat tzv. odklony trestního řízení. Tento projekt zajišťovali odborníci z oblasti práva i sociální práce. Význam projektu spočíval především v zapojování pachatele do odstraňování následků svého jednání a také zapojování oběti (poškozeného), které bylo umožněno podílet se na procesu svého odškodnění. Došlo tedy i k uplatnění prvků mediace.⁸

Postupně se novelizoval trestní řád a byly přijaty další, nové probační instituty. Roku 1993 bylo zákonem č. 292/1993 Sb. (účinný od 1. 1. 1994), zavedeno podmíněné zastavení trestního stíhání. Dále byly zákonem č. 152/1995 Sb. (účinný od 1. 9. 1995 a 1. 1. 1996), postupně zavedeny do trestního zákona instituty narovnání a obecně prospěšných prací.⁹ Následovala novela č. 253/1997 Sb. (účinná od 1. 1. 1998), která zavedla podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení s dohledem. Nakonec se i samotný pojem

⁶ ŠTERN: *Probace a mediace...*, s. 10-11.

⁷ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. s. 178-179.

⁸ ŠTERN: *Probace a mediace...*, s. 11.

⁹ STRÉMY: *Restorativna justícia...*, s. 305.

probace dostal do českého právního řádu a to zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.¹⁰

Je tedy patrné, že institut probace se v České republice začal prosazovat nejvíce až po roce 1989. I přestože na přelomu 60. a 70. let 20. století vznikly instituty sociálních kurátorů a později kurátorů pro mládež, které vykazovaly prvky probace, vlivem komunismu se jejich činnost omezila pouze na kontrolu. Spolu s uvolněním politické situace a pádem komunistického režimu, bylo teprve možné uplatňovat prvky restorativní justice a v rámci probace uplatňovat také prvky pomoci a odborného vedení.

1.3 Historie Probační a mediační služby v České republice

První snahy o začlenění prvků sociální práce s pachatelem do českého soudnictví přišly ze strany Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici. Založeno byl roku 1994. Základy PMS pak byly vybudovány na usnesení vlády č. 341 ze dne 15. 6. 1994, které se týkalo Programu sociální prevence a prevence kriminality. Od roku 1996 byla pak budována síť probačních pracovníků u krajských a okresních soudů.¹¹

Jak již bylo výše zmíněno, do přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (dále jen ZoPMS) existovala na území České republiky síť sociálních kurátorů a kurátorů pro mládež. Čítala téměř 150 pracovníků, kteří působili v rámci okresních úřadů. Metodicky a organizačně je řídilo Ministerstvo práce a sociálních věcí. Současně však působili u některých soudů tzv. probační úředníci okresních soudů, vykonávající činnosti spojené s probací a měli status vyšších soudních úředníků. Ministerstvo spravedlnosti zaměřilo jejich práci na sledování a usměrňování obviněného a odsouzeného, za současného výchovného působení, za účelem nápravy a resocializace pachatele.¹² Tato síť představovala základ pro vytvoření institucionálně zabezpečené probační služby.

Z. Karabec ve svém článku vyslovil názor, že je podle něj nejúčinnější, aby byli probační úředníci začleněni do systému justičních orgánů, neboť to vytváří předpoklady pro účinný výkon probačního dohledu. Autorita probačních pracovníků je totiž podle něj odvozena od autority soudu.¹³ Stejným směrem se ubíraly i myšlenky A. Sotoláře a Z.

¹⁰ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 176.

¹¹ Tamtéž. s. 387.

¹² KARABEC, Zdeněk. Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. *Bulletin advokacie*, 1997, č. 4, s. 34.

¹³ Tamtéž.

Sováka, kteří zastávali názor, že probační a mediační činnost mají vykonávat kvalifikovaní profesionální pracovníci soudů a státních zastupitelstev.¹⁴

Je tedy zřejmé, jakým směrem v devadesátých letech, před přijetím zákona o PMS, mířily názory na formování nové probační služby. Představou byli soudní úředníci, kteří by plnili funkce probačních úředníků. Dnes však víme, že tyto představy se nenaplnily. Postavení úředníků a organizace PMS má zcela jinou podobu.

Probační a mediační služba je organizační složkou státu a účetní jednotkou (§ 1 odst. 2 ZoPMS). K jejímu postavení se vyjádřila i judikatura, která říká, že PMS je organizační složkou státu, jež nemá způsobilost mít práva a povinnosti (právní subjektivitu), a nemá tudíž ani způsobilost být účastníkem řízení. Je pouze oprávněna vystupovat v soudním řízení za stát.¹⁵

Probační úředníci jsou zaměstnanci státu v pracovním poměru, jež se řídí zákoníkem práce (§ 6 odst. 2 ZoPMS). Navíc § 13 ZoPMS říká, že: „*Probační úředníci, vyšší soudní úředníci, soudní tajemníci a úředníci státního zastupitelství, kteří ke dni účinnosti tohoto zákona vykonávali probační činnost, se stanou na vlastní žádost podanou do jednoho měsíce od účinnosti tohoto zákona zaměstnanci Probační a mediační služby...*“.

Judikatura se k postavení probačních úředníků vyjadřuje takto: „*Probační úředník, provádějící dohled nad odsouzeným ve smyslu § 49 až 51 tr. zákoníku, má postavení úřední osoby podle § 127 odst. 1 písm. d) tr. zákoníku, neboť jakožto zaměstnanec Probační a mediační služby je odpovědným úředníkem orgánu veřejné moci...*“, pokračování: „...se podílí na realizaci výkonu konkrétních soudních rozhodnutí, což je činnost, kterou je nutné považovat vedle vydávání rozhodnutí za součást rozhodovací pravomoci státu“.¹⁶ Nejedná se tedy o soudní úředníky *sensu stricto*, ale o zaměstnance PMS.

Osobně si myslím, že současný model PMS je vhodnější, než původně zamýšlený. Z vlastních zkušeností, načerpaných na stáži u Okresního soudu v Hodoníně, se domnívám, že zařazení probačních úředníků, jako úředníků k okresním soudům, by značně přetížilo soudní aparát. Např. u tohoto soudu je nedostatek vyšších soudních úředníků, zejména na trestním oddělení. Ti vyřizují po rozsudkovou agendu, a svoji práci sotva stíhají, a dokončují ji v nejzazších termínech. Při své stáži jsem tuto práci pomáhala plnit i já, a byla jsem vítanou neplacenou pracovní pomocí. Podle místních pracovníků, to ale není problém jen na OS v

¹⁴ SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. *Právní rozhledy*, 1996, č. 6, s. 254.

¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2013, sp. zn. 25 Cdo 753/2012.

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2013, sp. zn. 8 Tdo 197/2013.

Hodoníně. Nedovedu si tedy představit, že při vší pracovní vytíženosti a množství případů, které na tento soud napadají, by měl soud ještě zajišťovat agendu probační služby, resp. že by tuto agendu zajišťovali třeba přímo vyšší soudní úředníci. Myslím si, že by pak nastala situace, kdy by tito úředníci plnili svou práci v krajních termínech a efektivita jejich práce by byla velmi nízká, což je zejména při probaci nežádoucí.

2 Restorativní justice

2.1 Vymezení pojmu restoraticní justice

V této práci považuji za nutné vymezit pojem restorativní justice, neboť nepochybně s probací úzce souvisí. Podle Ščerby představuje probace jeden ze základních prvků restorativní justice.¹⁷ Otázka restorativní justice souvisí také se změnou trestní politiky a přístupu k trestní spravedlnosti.

Jak jsem uvedla v kapitole o historii probace, trest odnětí svobody ustupoval do pozadí zejména z důvodů své neefektivity, a byl nahrazován podmíněným odsouzením. Později bylo podmíněné odsouzení umocňováno probací, která spočívá v kvalifikovaném dohledu. Trest odnětí svobody představuje základ tradičního přístupu k sankcionování pachatelů trestných činů, tzv. *retributivního přístupu*. Díky uvěznění pachatele dochází dočasně k zabránění (znesnadnění) páčání další trestné činnosti, ale trest nepůsobí preventivně, tedy nepředchází páčání trestné činnosti v budoucnu. Má i velmi nízký resocializační a výchovný účinek.¹⁸ Proto docházelo k hledání alternativních trestů, které by byly adekvátní.

V souvislosti se zaváděním alternativ k trestu odnětí svobody, dochází k prosazování tzv. *restorativní justice*, nového myšlenkového směru, jak jej označuje Ščerba ve své monografii.¹⁹ Karabec ji vymezuje jako: „*Určitý koncept zacházení s pachateli, odlišný od klasické retributivní (trestající) justice, vycházející z názoru, že současná trestní spravedlnost není adekvátní reakcí společnosti na růst kriminality, nevede k ochraně jednotlivce i společnosti*“. Chápe ji jako: „*soubor postulátů, cílů a metod, které charakterizují určitý přístup k řešení problematiky zločinnosti*“.²⁰

Nutno podotknout, že za jednoho ze zakladatelů restorativní justice je považován Howard Zehr. V jeho díle *Changing Lenses*, pocházejícího z osmdesátých let 20. století, popisuje restorativní justici jako proces, v němž jsou maximálně zapojeni všichni, kterých se trestná činnost dotkla. Restorativní justice pak usiluje o obnovu a uzdravení vztahů

¹⁷ ŠČERBA, Filip. Probace a její projevy v českém trestním právu. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 10, s. 300.

¹⁸ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 19-20.

¹⁹ Tamtéž s. 23.

²⁰ KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk (ed). *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 8.

narušených trestným činem, a za tím účelem umožňuje účastníkům identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby, a z nich vyplývající povinnosti a závazky.²¹

Při studiu informací o restorativní justici jsem zjistila, že žádná pevně daná definice tohoto institutu neexistuje, a mnoho autorů ji definuje vlastním způsobem. Není však cílem mé práce věnovat se všem možným pojetím a tyto rozebírat. Spíše se budu zabývat znaky a principy, kterými se restorativní justice vyznačuje.

2.2 Znaky restorativní justice

Základní znaky v pojetí Howarda Zehra tvoří následující tři pilíře.

Újmy a potřeby - první pilíř se zaměřuje především na oběť trestného činu a klade si otázky, jaká újma byla oběti způsobena, a jaké má v souvislosti s ní potřeby. Dále zkoumá, zda došlo k poškození dalších osob, a jestliže ano, tak jaké jsou i jejich potřeby?

Závazky a povinnosti - v důsledku způsobení újmy vznikají pachateli trestného činu závazky a povinnosti. Ze způsobené újmy také vyplívají potřeby oběti a osob postižených trestným činem. Pachatel má proto učinit vše potřebné k odstranění, nebo alespoň ke zmírnění způsobené újmy.

Angažovanost a účast - osobní zapojení oběti a pachatele (příp. dalších osob postižených spáchaným činem) je nezbytné pro úspěšný restorativní proces. Možnosti a cesty k odstranění újmy hledají právě ti, kterých se trestný čin nejvíce týká, což je oběť a pachatel. Nejde o proces řízený tzv. shora.²²

Lze uvést i další znaky restorativní justice, objevující se v odborné literatuře. Mezi ně patří:

1. Zaměřit se na následky trestného činu více, než na to, že byl porušen zákon.
2. Ukázat stejnou obavu a odhodlání poškozenému a pachateli, která zahrnuje participaci obou na procesu spravedlnosti.
3. Pracovat na odškodnění poškozených a snaha podpořit je v uspokojování potřeb.
4. Podpořit a povzbudit pachatele v pochopení a akceptování závazků, tedy aby si je plnili.
5. Rozpoznávat závazky, které mohou být složité pro pachatele, ale neměly by být vnímané jako něco škodlivé. Zároveň musí být dosažitelné.

²¹ STRÉMY, Tomáš. Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície. In STRÉMY, Tomáš (ed). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014. s. 61-62.

²² KRACÍK: *Probace a mediace...*, s. 31.

6. Poskytovat příležitosti k dialogu mezi pachatelem a poškozeným.
7. Nalézt smysluplný způsob, jak zapojit společnost do procesu.
8. Podporovat spolupráci a reintegraci poškozených a pachatelů, spíše než aplikovat donucení a izolaci.
9. Dát pozor na nepromyšlené následky své činnosti.
10. Respektovat všechny strany- poškozeného, pachatele, společnost.²³

Jak je vidět, restorativní justice se vyznačuje širokým spektrem různých znaků. Shrnout je lze stručně do několika vět. Je patrné, že se restorativní justice nezaměřuje jen na potrestání pachatele, ale zároveň na poškozené, i další dotčené osoby, snaží se identifikovat jejich potřeby v souvislosti s následky trestného činu, a snaží se, aby pachatel a poškozený našli společný dialog a cestu, jak následky způsobené újmy napravit, současně za pomoci společnosti.

2.3 Principy restorativní justice

Při řešení konkrétních událostí a trestných činů je třeba použít základní principy a hodnoty restorativní justice. Každý případ je individuální a restorativní justice nezná žádné obecné, univerzální programy či techniky, aplikovatelné na všechny případy. Opět jsem k vymezení principů využila výčet od H. Zehra.

Respekt - je velmi důležitý aspekt. Projevuje se vůči oběti, dalším postiženým osobám, ale i pachateli.

Odpovědnost - tento princip stanoví odpovědnost pachatele trestného činu za způsobenou újmu. Restorativní proces pak posiluje jeho motivaci k obnově narušených vztahů.

Dialog - programy a techniky restorativní justice jsou založeny na různých formách dialogu. Dialog probíhá mezi stranami konfliktu, to znamená mezi obětí, pachatelem a dotčenými osobami.

Participace - důležitý princip, který spočívá v aktivním zapojení všech účastníků trestného činu, jejich blízkých a zástupců. Řešení není tedy v rukou někoho nadřízeného, ale v rukou stran konfliktu.

Vyváženost - podstatou principu je znovuoobnovení rovnováhy v komunitě. Vyvažují se zájmy zúčastněných a hledá se řešení přijatelné pro všechny. Nedochozí, ale k relativizaci spáchaného činu, ani jeho následků.

²³ STRÉMY: *Teoreticko-metodologické východiská restorativnej justície...*, s. 67-68.

Dobrovolnost - princip je založen na tom, že participace účastníků trestného činu je vždy dobrovolná a nikdo k ní nemá být nucen.

Pospolitost - značí, že restorativní justice usiluje o zapojení členů komunity, kde oběť i pachatel žijí. Nevnímá trestný čin jako izolovaný akt, který je soukromou záležitostí jeho aktérů.

Individualita - restorativní justice podporuje vždy individualitu člověka. Spolu s pospolitostí musí platit současně.²⁴

Při studiu pramenů k problematice restorativní justice jsem objevila ještě další vymezení základních principů. Zejména se jedná o přístupy, kdy zločin nemá být považován za porušení společenského pořádku, právních a morálních norem, ale za škodu (újmu), způsobenou oběti. Škoda má být chápána široce, jako újma materiální, fyzická, psychická, ztráta společenského postavení, narušení sociálních vazeb a osobního a rodinného života. Dále je za hlavní účel společenské reakce na spáchaný čin považováno vytvoření podmínek pro odstranění následků trestné činnosti, nikoliv potrestání a převýchova pachatele.²⁵ Ostatní principy se více méně shodují s výše uvedenými principy a znaky restorativní justice.

Z principů a zásad lze pak snadno vyčíst, na jakých základních prvcích je systém restorativní justice vystavěn. Jedná se o koncept, který se zaměřuje na oběť trestného činu, sleduje její újmy a potřeby vzniklé v souvislosti s TČ, a usiluje o jejich nápravu a naplnění. Současně klade důraz na převzetí odpovědnosti pachatele za své jednání a jeho snahu o nápravu následků. K odstranění újmy je vždy třeba aktivní účasti oběti i pachatele (příp. dalších osob), kteří mezi sebou vedou dialog a snaží se najít vhodné řešení. Účast je však dobrovolná. Podstatou restorativní justice je též zapojení společnosti, komunity do procesu a projev respektu vůči všem zúčastněným.

2.4 Vztah restorativní a retributivní justice

K dotvoření uceleného obrazu o restorativní justici bych ráda analyzovala i vztah justice restorativní a retributivní. Jejich vztah lze vymezit následujícím způsobem. Zatímco u retributivního pohledu je trestná činnost definovaná jako porušení norem, u restorativního pohledu je definovaná jako poškození lidských vztahů. U retributivní justice je stát považován za oběť, u restorativní jsou za oběti považováni lidé a vztahy. Za primární strany označuje retributivní pohled stát a pachatele, u restorativního pohledu je to oběť a pachatel.

²⁴ KRACÍK: *Probace a mediace...*, s. 33-34.

²⁵ KARABEC: *Koncept restorativní justice...*, s. 9.

Retributivní pohled potřeby a práva obětí ignoruje, ale restorativní pohled je považuje za nejdůležitější.²⁶ Tímto způsobem se dají srovnávat i další znaky obou systémů justice.

O restorativní a retributivní justici, se ale nedá hovořit jako o úplných protikladech. Restorativní justice zavádí do tradičního retributivního systému nové prvky, jako je např. mediace mezi pachatelem a poškozeným a zaměřuje se na kompenzaci újmy způsobené poškozenému trestným činem. Současně se restorativní justice zaměřuje na potrestání pachatele (klasický prvek retributivního systému), ale i na obnovení předcházejících poměrů. Charakteristickým prvkem, který spojuje oba systémy, je nahrazení škody poškozenému.²⁷

Nakonec je třeba říci, že alternativní sankcionování a restorativní justice nejsou synonyma, přestože spolu souvisí. Restorativní přístupy mohou být využívány v kombinaci nebo paralelně s trestem odnětí svobody (což je prvek retributivní justice) a restorativní justice nepředstavuje nezbytně alternativu k uvěznění. I když sankcemi vykonávanými na svobodě lze lépe dosahovat cílů restorativního systému.²⁸ Tedy pokud dojde k uložení trestu odnětí svobody, uplatňují se i tak principy a prvky restorativní justice. V ČR jde např. o rozhodování o náhradě škody v tzv. adhezním řízení.

²⁶ STRÉMY: *Restoratívna justícia...*, s. 70.

²⁷ STRÉMY: *Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície...*, s. 69.

²⁸ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 23.

3 Probace

3.1 Vymezení institutu probace, jeho prvky a charakteristika

Probace vychází z lat. *probare* - zkoušet, přičemž zkoušený dostane možnost prokázat, že pokud dostane druhou šanci, bude se chovat sociálně vhodným způsobem.²⁹

Jak vyplývá z první kapitoly této práce, institutem starším než probace bylo podmíněné odsouzení. Probace totiž vychází z klasické podstaty podmíněného odsouzení, tj. odkladu výkonu trestu odnětí svobody na zkušební dobu. Později se však ukázalo, že výhody podmíněného odsouzení jsou umocňovány probací, jejíž těžiště spočívá v probačním, kvalifikovaném dohledu. Podmíněné odsouzení samo o sobě nemá výchovné působení, což má právě probace, tzn. dohled a pomoc na odborné úrovni.³⁰

Probací se pro účely zákona o PMS rozumí: „*organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen obviněný), kontrola výkonu trestu nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů*“ (§ 2 odst. 1 ZoPMS).

Pro definování pojmu probace existuje tzv. užší a širší pojetí. Právní slovník definuje probaci v **užším smyslu** jako určitý typ trestu či opatření, spočívající jednak v podmíněném odkladu trestu nebo výroku o trestu, a jednak v osobní péči a *dohledu*, který ukládá soud obžalovanému, jenž byl uznán vinným ze spáchání TČ. Podstata pojmu probace pak spočívá v kombinaci nebo integraci těchto prvků. Někdy je k nim přiřazován i osobní závazek obžalovaného zachovávat podmínky uložené soudem. Probace v **širším smyslu**, však zahrnuje nejen vlastní soudní opatření, ale celý systém služeb a funkcí, zajišťovaný tzv. probační službou.³¹

Probací se rozumí zpravidla alternativa k nepodmíněnému TOS. Její podstatou je konstruktivní metoda převýchovy pachatele TČ.³² Jedná se o institucionalizovaný dohled nad chováním pachatele TČ, spojený s prvky pomoci, které napomáhají resocializaci pachatele.

²⁹ ROZUM, Jan a kol. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 4-5.

³⁰ Tamtéž.

³¹ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 817.

³² PÚRY, František, ŠÁMAL, Pavel. Nad jedním rozhodnutím o probaci. *Právní rozhledy*, 1997, č. 6, s. 308.

Probace je způsobem zacházení s pachatelem, při němž je kombinován aspekt penologický (trest, omezení) a sociální (dohled, pomoc). Charakteristickým rysem probace je, že pachatel podrobený dohledu zůstává na svobodě.³³

Mezi hlavní výhody probace patří ušetření pachatele škodlivých důsledků výkonu TOS. Pachatel zůstává ve společnosti a udržuje vztahy s rodinou a širším prostředím, což mu pomáhá převzít na sebe zodpovědnost a snadněji uhradit škodu způsobenou TČ. Pachateli je poskytována při jeho nápravě pomoc v podobě dohledu probačního úředníka. Tento aspekt představuje největší rozdíl oproti jiným alternativám k nepodmíněnému TOS.³⁴

Nevýhody probace lze spatřovat především v liberalizaci přístupu k delikventům a v nedostatečné ochraně společnosti před dalším pácháním trestné činnosti osob, kterým byla probace uložena. Tento poznatek však vyplývá spíše z aplikace probace v praxi, než ze samotného institutu.³⁵

Jednotlivé charakteristické rysy probace lze vymezit následujícím způsobem:

1. závislost na výroku o vině - výroku o probaci vždy předchází výrok o vině, kterou soud pokládá za zjištěnou. Např. za probaci nelze považovat situaci, kdy uložení opatření, jako je péče a dohled určeného pracovníka, následuje, až po výkonu TOS. Toto je tzv. *parole* - podmíněné propuštění spojené s dozorem penitenciárního pracovníka.

2. odklad trestu odnětí svobody - může být ve formě odkladu výroku o trestu (typicky v anglosaských zemích) nebo odkladu výkonu tohoto trestu na zkušební dobu (zpravidla v Evropě).

3. konstruktivní péče (pomoc) a dohled probačního úředníka směřující k převýchově pachatele a jeho řádnému životu v budoucnu - v souvislosti s tímto se hovoří o tzv. **probačním dohledu**. V nejširším smyslu je chápán nejen jako dozírání na odsouzeného z hlediska dodržování podmínek stanovených soudem, ale do probačního dohledu jsou zahrnována další opatření jako např. pomoc při opatření vhodného zaměstnání, nabídka různých odvykacích a rehabilitačních programů apod. Jedná se o tzv. případový přístup k práci s odsouzeným („*case work*“), založený na kladném osobním vztahu odsouzeného a probačního úředníka.

4. při porušení podmínek probace nastupuje uložení trestu nebo jeho výkon - během zkušební doby jsou odsouzenému stanoveny povinnosti a omezení, které musí dodržovat. Pokud je nedodrží, dojde k vynesení výroku o trestu nebo výkonu již uloženého trestu

³³ KARABEC: *Zavedení institutu probace...*, s. 34.

³⁴ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 176.

³⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, s. 680.

(podmíněně odloženého). Pokud odsouzený dodrží podmínky a osvědčí se, výrok o TOS nebude vůbec vysloven nebo pokud je podmíněně odložený, tak se nevykoná.³⁶

Z výše uvedené charakteristiky je patrné, že probace se v mnoha znacích shoduje s prvky restorativní justice. Je nepochybné, že spolu úzce souvisí, neboť má podmíněné odsouzení s dohledem, kde se uplatňuje probace, tvořit alternativu nepodmíněného odsouzení k TOS, které je středobodem retributivní justice.

Probace je interdisciplinární institut. Prolíná se v něm sociální práce, komunitní sociální práce, dále prevence kriminality, kriminologie a viktimologie. Úkolem probace je kontrolovat soudem uložené povinnosti a současně vést a motivovat klienta k vedení řádného života. Proto musí být probační úředníci nejen právně vzdělaní, ale musí se zdokonalovat a vzdělávat i v sociologicko-psychologické oblasti.³⁷

Termín probace se používá taktéž pro označení stavu, systému a procesu. Probace ve smyslu **stavu**, označuje postavení podmíněně odsouzeného, který není ani svobodný, ani ve výkonu TOS. Jako **systém**, je probace součástí trestní spravedlnosti a probace jako **proces**, tvoří soubor funkcí, činností a služeb (např. dohled, pomoc odsouzeným, podávání zpráva soudu)³⁸

V článku Sotoláře a Sováka o koncepci PMS³⁹, užívají autoři pojem probace jako synonymum k podmíněnému odsouzení s dohledem probačního úředníka. Někdy byl tento pojem považován za jeden z typů podmíněného odsouzení. Činili tak dle Púryho a Šámala i další autoři. S tím však oni nesouhlasili, neboť takové spojování (zaměňování), podle nich reflektuje pouze jednu stránku institutu probace, a to dohled. Svědčila o tom i tehdejší praxe soudů, kdy užívání pojmu „probační dohled“ (bez vymezení obsahu) bylo zavádějící, a zdůrazňovalo jen dohlížecí funkci probace, přestože posláním probace je také konstruktivní péče probačního úředníka, směřující k převýchově odsouzeného a k jeho řádnému budoucímu životu.⁴⁰

Dle mého názoru by měl být pojem probace užíván v co nejširším slova smyslu, a ne jen jako podmíněné odsouzení s dohledem. Jednak probace nezahrnuje pouze dohled nad plněním povinností, ale i celé spektrum sociálních činností. Dále, jak již dnes víme, prvky probace se objevují a používají i v souvislosti s jinými tresty, než jen s podmíněným odsouzením (viz níže) a pojem dohled má také své vymezení. Probace pro mě představuje

³⁶ PÚRY, ŠÁMAL: *Nad jedním rozhodnutím...*, s. 308.

³⁷ STRÉMY: *Restoratívna justícia...*, s. 224-226.

³⁸ ROZUM: *Výzkum nově zavedených prvků probace...*, s. 5-6.

³⁹ SOTOLÁŘ, SOVÁK: *Ke koncepci probační a mediační služby...*, s. 254.

⁴⁰ PÚRY, ŠÁMAL: *Nad jedním rozhodnutím...*, s. 308.

spíše slovo nadřazené, které subsumuje všechny výše uvedené znaky, a jako takové by se mělo používat.

Prvky probace (u uloženého dohledu) se v současnosti objevují kromě podmíněného odsouzení s dohledem, např. u ponechání tzv. prostého odsouzení v platnosti za současného uložení dohledu (§ 83 odst. 1 písm. a) TZ), u podmíněného upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 TZ), v souvislosti s trestem obecně prospěšných prací (§ 65 odst. 3 písm. a) TZ), kde lze ponechat trest OPP v platnosti nebo prodloužit dobu výkonu tohoto trestu až o šest měsíců, i když odsouzený zavinil příčinu k přeměně tohoto trestu na TOS, a zároveň uložit na dobu výkonu trestu (jeho zbytku) dohled. Dále lze dohled uložit při ukončení ochranného léčení (§ 99 odst. 6 TZ)⁴¹, a i u podmíněného propuštění z výkonu TOS (§ 88, 89 TZ) - tzv. parole. Pouze však první čtyři případy vykazují všechny znaky probace v právním smyslu, poslední dva znaky probace nespĺňují.

Dohledem je možné nahradit také vazbu (§ 73 TR), nejedná se ale o probační institut, neboť to není alternativa k trestu odnětí svobody, ale způsob nahrazení vazby. Probační instituty se objevují i v ZSVM, např. u dohledu stanoveném po zkušební dobu podmíněného upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 ZSVM).⁴²

3.2 Vymezení institutu dohledu, jeho prvky a charakteristika

V souvislosti s probací se ve své práci zaměřuji na podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Považuji proto za nutné věnovat podkapitolu i vymezení dohledu.

Legální vymezení dohledu se do českého trestního zákoníku dostalo až s novelou č. 265/2001 Sb. (účinnost 1. 1. 2002), tedy až čtyři roky po té, co byly do českého trestního práva zavedeny první dva probační instituty spojené s dohledem - tj. podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení s dohledem⁴³ (viz str. 12).

*„Dohledem se rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby (dále jen „probační úředník“), spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývající ze zákona“ (§ 49 odst. 1 TZ).*⁴⁴

Co se týče **osobního kontaktu** pachatele a úředníka PMS, je to základ vykonávaného dohledu. Jen osobní kontakt je totiž zárukou, že se probační úředník podrobně seznámí s

⁴¹ ŠČERBA: *Probace a její projevy...*, s. 300.

⁴² ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 186-187.

⁴³ Tamtéž, s. 188.

⁴⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

osobou pachatele, s jeho životní situací, a s problémy, které s ním má řešit. Probační úředník jen tak může využít své odbornosti, schopností a dovedností k odbornému vedení pachatele, k psychosociálnímu působení na něj, k poradenské činnosti a k pomoci řešit jeho problémy.⁴⁵ Proto je pachateli stanovena povinnost dostavovat se v pravidelných intervalech na osobní schůzku k probačnímu úředníkovi.

Důležitým aspektem dohledu je i **spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu**. Úspěch a dosažení cílů dohledu je závislý taktéž na vlastní aktivitě pachatele, a jeho snaze podřídit se vykonávanému dohledu a splnit všechny podmínky. Je proto vhodné, aby se pachatel zapojil již do samotné přípravy probačního plánu dohledu, neboť obsah tvoří probační úředník ve spolupráci s pachatelem (jeho spolupráce však není podmínkou závaznosti plánu).

Obsah probačního plánu dohledu se odvíjí od pravomocného rozhodnutí soudu, dále od individuální situace pachatele a okolností souvisejících s příčinami spáchání TČ. Probační plán dohledu konkrétně vymezuje postupy, které probační úředník s pachatelem realizuje v průběhu dohledu, např. časový rámec, pro který se probační plán dohledu stanovuje, interval provádění osobního kontaktu s pachatelem, způsob jeho provádění (např. na středisku PMS nebo v místě bydliště pachatele), místo bydliště nebo pobytu, kde se pachatel bude zdržovat a přebírat si poštu, způsob jakým bude o svém pobytu, zaměstnání informovat probačního úředníka aj. V probačním plánu dohledu je také uvedeno, jakým způsobem bude probační úředník kontrolovat plnění povinností pachatelem, např. jak konkrétně zajistí povinnost pachatele zdržet se užívání návykových látek apod. Při tvorbě probačního plánu dohledu se vždy přihlédne k zájmům poškozeného, zejména k tomu, aby mu pachatel nahradil majetkovou škodu, odčinil nemajetková újmu nebo vydal bezdůvodné obohacení získané TČ.⁴⁶

Posledním prvkem legálního vymezení dohledu je **kontrola dodržování podmínek**. Bez jejich kontroly není možné zjistit, jestli pachatel dodržoval ve zkušební době všechny podmínky, vedl řádný život a osvědčil se.⁴⁷ Výkon dohledu, by měl ale spočívat, jak v kontrole pachatele, tak v jeho odborném vedení a poskytnutí potřebné pomoci.

Účelem dohledu je sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti, a odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život (§ 49 odst. 2 TZ). Tyto dva prvky

⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník* .2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, s. 680-681.

⁴⁶ Tamtéž s. 681-682.

⁴⁷ Tamtéž s. 682.

spolu souvisí a jejich aplikace by měla být v rovnováze. Dohled by neměl být pouhým hlídáním pachatele na jedné straně, a na straně druhé ani projevem shovívavosti vůči pachateli. Rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že dohled a kontrola jsou legálně upraveny v § 50 TZ a § 7 ZoPMS, zatímco odborné vedení a pomoc jsou spíše neformální postupy a faktické činnosti probačního úředníka.⁴⁸

Trestní zákoník upravuje v § 50 povinnosti pachatele. Mezi ně patří povinnost: a) spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví, a plnit probační plán dohledu, b) dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu stanoví, c) informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených povinností a jiných důležitých okolnostech..., d) umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje. Nutno podotknout, že poslední povinnost se vztahuje pouze k pachateli, nikoliv k jiné osobě, která je oprávněna (jako vlastník, nájemce) disponovat příslušným domem nebo bytem, v němž se pachatel zdržuje.⁴⁹

Povinnosti nad rámec tohoto ustanovení může ukládat pouze soud v odsuzujícím rozsudku. Pro podmíněné odsouzení s dohledem to vyplývá z § 330a odst. 1 TŘ. Soud má povinnost dle § 122 odst. 1 TŘ uvést v odsuzujícím rozsudku, zda má být dohled vykonáván v rozsahu stanovením TZ, nebo zda jsou vedle něj pachateli ukládána další přiměřená omezení nebo povinnosti.⁵⁰ Není tedy možné, aby probační úředník ukládal jiné povinnosti při samotném výkonu dohledu. Může pouze konkretizovat obsah povinností vyplývajících ze zákona nebo z odsuzujícího rozsudku a stanovit způsob jejich výkonu a kontrolovat jejich dodržování. Konkretizace povinností pachatele, jemuž byl dohled uložen, by měla být primárně obsažena v probačním plánu dohledu.⁵¹

Zákon upravuje též povinnosti a oprávnění probačního úředníka. Dle § 51 TZ je probační úředník povinen vykonávat dohled nad pachatelem v souladu s probačním plánem dohledu, a být mu nápomocen v jeho záležitostech. Probační úředník je také povinen plnit pokyny předsedy senátu směřující k výkonu dohledu a k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Probační plán dohledu musí probační úředník pravidelně aktualizovat s ohledem na výsledky dohledu a poměry pachatele. Proto jej zpravidla zpracuje na určité období, které odpovídá

⁴⁸ŠÁMAL: *Trestní zákoník...*, s. 680-681.

⁴⁹ Tamtéž. s. 701.

⁵⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

⁵¹ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3796.

lhůtám, ve kterých má podávat soudu zprávy o plnění dohledu.⁵² Pokud poruší pachatel závažným způsobem nebo opakovaně podmínky dohledu, probačního plánu nebo přiměřená omezení a povinnosti, musí o tom probační úředník informovat bez zbytečného odkladu předsedu senátu soudu, který dohled uložil. V případě, že se jedná o méně závažné porušení, upozorní probační úředník pachatele na zjištěné nedostatky a poučí ho, že při závažnějším nebo opakovaném porušení informuje předsedu senátu.

Probační úředník musí nejméně jednou za šest měsíců zpracovat zprávu, v níž informuje předsedu senátu soudu, který dohled uložil, o průběhu výkonu dohledu a dodržování stanovených podmínek a poměrech pachatele. Předseda senátu, však může určit lhůtu jinou, resp. ji může podle potřeby zkrátit (typicky pokud je zkušební doba kratší než šest měsíců) nebo prodloužit (pokud je zkušební doba o něco delší, např. osm měsíců a předseda senátu uzná, že postačí jedna zpráva).⁵³ *A contrario* lze dovodit, že probační úředník může, pokud to samozřejmě uzná za vhodné, zpracovávat zprávy i častěji, než ve stanovených intervalech. Nemyslím si ale, že by toho probační úředníci z časových důvodů příliš využívali.

Ustanovení § 50 a 51 TZ jsou vyjádřením ústavní zásady obsažené v čl. 2 odst. 4 Ústavy, že každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá⁵⁴, a také čl. 2 odst. 3 LZPS, který říká, že povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.⁵⁵

Závěrem kapitoly bych ráda zmínila, že termín „probační plán dohledu“ se začal používat až v právní úpravě nového trestního zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb., účinnost 1. 1. 2010). Nová úprava nahradila termín probační program, a odstranila tak terminologickou duplicitu.⁵⁶ Probační program je totiž jedno z výchovných opatření upravených v § 17 ZSVM.

⁵² ŠÁMAL: *Trestní zákoník...*, s. 706.

⁵³ Tamtéž s. 711.

⁵⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

⁵⁵ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

⁵⁶ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 189-190.

4 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

4.1 Vymezení pojmu podmíněného odsouzení k TOS s dohledem

Má diplomová práce je zaměřena na institut probace v souvislosti s podmíněným odsouzením k TOS s dohledem. Čtvrtá kapitola se tedy věnuje tomuto druhu trestu, jeho vymezení, podmínkám pro uložení aj.

V historii se trest podmíněného odsouzení (tzv. prostého odsouzení) dostal do českého trestního práva již za první republiky, zákonem ze dne 17. 10. 1919 č. 562 Sb. z. a n., o podmíněném odsouzení a o podmíněném propuštění, který byl změněn zákonem č. 134/1924 Sb. z. a n. Novela zákona z roku 1997 přinesla k tomuto trestu rozšíření o nový prvek, a tím byl dohled. Došlo tak k zavedení prvků probace do našeho trestního zákonodárství.⁵⁷

Současná právní úprava v § 52 TZ stanoví, že odnětí svobody je jedním z druhů trestů, který lze uložit za spáchané trestné činy, a že trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li zákon jinak, i podmíněné odsouzení k TOS a podmíněné odsouzení k TOS s dohledem. Co se týče podmíněného odsouzení, vyvstal v právní nauce spor, zda se jedná o zvláštní druh trestu, nebo pouze o způsob vyměření či výkonu trestu. Většina odborníků, včetně Jelínka, si myslí, že jde o druh trestní sankce. Tento názor potvrzuje odkazem na přijetí ZSVM, protože ust. § 24 odst. 1 písm. i) a j) cit. zákona uvádí podmíněné odsouzení/podmíněné odsouzení s dohledem, jako samostatné druhy trestních opatření.⁵⁸ Konkrétní úprava podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem, je pak upravena v § 81 až 87 TZ.

Podstatou podmíněného odsouzení s dohledem je, že soud výkon uloženého trestu odnětí svobody podmíněně odloží na zkušební dobu, a současně podrobí pachatele, v této době, dohledu probačního úředníka (resp. vysloví dohled nad pachatelem). Jde tedy o přísnější institut, než podmíněné odsouzení, protože pachatel musí dodržovat přiměřená omezení a povinnosti, a navíc má tento institut intenzivnější výchovné působení směřující k resocializaci pachatele.⁵⁹ Podmíněné odsouzení s dohledem, je proto vhodné ukládat pachatelům, jejichž chování je třeba přísněji sledovat a kontrolovat, a poskytnou jim potřebnou péči a pomoc, s cílem umocnit v nich pocit vědomí, že může dojít k nařízení výkonu odloženého trestu.

⁵⁷ ROZUM: *Výzkum nově zavedených prvků probace...*, s. 16.

⁵⁸ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014. s. 407.

⁵⁹ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 241.

4.2 Zákonné podmínky pro podmíněné odsouzení k TOS s dohledem

Právní úprava podmíněného odsouzení s dohledem navazuje na úpravu podmíněného odsouzení v § 81 TZ. Ten stanoví, že soud může podmíněně odložit výkon TOS **nepřevyšujícího tři léta**, pokud má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu. Vždy musí však k takovému závěru posoudit osobu pachatele, jeho poměry, jeho dosavadní život a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a okolnosti případu.

K podmínce podmíněného odložení výkonu TOS *nepřevyšujícího tři léta* - rozhodné je, jakou výměru stanoví v konkrétním případě soud, nikoliv jaká trestní sazba je uvedena u příslušného trestného činu ve zvláštní části TZ. Bez významu je také, zda jde o úmyslný nebo nedbalostní trestný čin, za který je tento trest uložen.⁶⁰

Podle § 55 odst. 2 TZ, lze nepodmíněný trest odnětí svobody za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, uložit jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Z tohoto ustanovení vyplývá, že nepodmíněné odsouzení lze použít pouze subsidiárně, tzn., jen pokud nelze účelu trestu dosáhnout uložení jiného, alternativního trestu, tedy i podmíněným odsouzením s dohledem.

Pokud zákon připouští uložení podmíněného odsouzení s dohledem, nelze ho odmítnout uložit s pouhým odkazem na druh trestné činnosti a její typovou závažnost. Lze to, jen pokud nejsou splněny podmínky ust. § 81 odst. 1 TZ. Současně soud musí poskytnout náležitě odůvodnění. Obligatorní náležitostí rozsudku je při uložení nepodmíněného trestu také výrok o tom, zda byl povolen podmíněný odklad, a popřípadě na jaké podmínky je vázán (§ 122 odst. 1 TŘ).⁶¹

Co se týče zkušební doby, tak tu soud stanoví na dobu jednoho roku až pěti let. Stanovuje se většinou v celých měsících. Zkušební doba počíná běžet právní mocí rozsudku. Zároveň může soud v rozsudku pachateli uložit přiměřená omezení a povinnosti, směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život.

Zpravidla mu soud také uloží povinnost podle svých sil nahradit škodu, odčinit nemajetkovou újmu nebo vydat bezdůvodné obohacení získané trestným činem (§ 85 odst. 1, odst. 2 TZ). Nejedná se však o exekučně vymahatelnou povinnost. Při rozhodování o tom, zda se odsouzený osvědčil, v případě, kdy mu byla předchozí povinnost uložena, musí soud

⁶⁰ ŠÁMAL: *Trestní zákoník...*, s. 1058.

⁶¹ Tamtéž.

zkoumat schopnosti a možnosti odsouzeného tuto povinnosti splnit z hlediska jeho majetkových, osobních a zdravotních poměrů. Vždy je totiž třeba zjistit, zda k případnému nesplnění povinnosti došlo ze strany odsouzeného zaviněně nebo v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli.⁶²

Nutno poznamenat, že je třeba dělat rozdíl mezi výrokem o náhradě škody a uloženou povinností, podle svých sil nahradit škodu způsobenou TČ. Ve výroku rozsudku, kterým byla odsouzenému uložena povinnost nahradit podle svých sil škodu způsobenou TČ (dle § 85 odst. 2 TZ), nemusí být uvedena výše této náhrady škody ani osoba poškozeného, jemuž má být škoda nahrazena. Smyslem této povinnosti je totiž výchovně působit na odsouzeného, aby dobrovolně nahradil škodu, kterou způsobil, aby se aktivně snažil o nápravu škodlivých následků svého jednání, a aby uznal a respektoval zájmy dotčených osob.⁶³

Přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti mohou spočívat např. v povinnosti podrobit se léčení závislosti na návykových látkách (které není ochranným léčením), zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami aj. (§ 48 odst. 4 TZ). U podmíněného odsouzení s dohledem, lze využít při výchově osob také spolupůsobení zájmových sdružení občanů (§ 3 odst. 2 TŘ). Takové sdružení může nabídnout převzetí záruky za převýchovu odsouzeného (§ 6 odst. 1 písm. b) TŘ).

4.3 Rozhodnutí o osvědčení se

V průběhu výkonu podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem je pachatel podroben dohledu probačního úředníka (viz výše). Po právní moci rozsudku, kterým byl tento trest uložen, pověří soud **opatřením** probačního úředníka, v jehož obvodu má odsouzený bydliště nebo pracoviště, aby sledoval jeho chování a dodržování uložených omezení nebo povinností. Soud může podle povahy věci požádat o spolupůsobení orgány veřejné správy, zájmová sdružení občanů a další orgány, instituce a osoby (§ 330a odst. 1 TŘ).

Jestliže odsouzený, kterému byl uloženo podmíněné odsouzení s dohledem, vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl všem uloženým podmínkám, soud vysloví, že se osvědčil (§ 86 odst. 1 TZ). Pokud tomu tak není, rozhodne soud, že se trest vykoná, a jakým

⁶² Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. srpna 2006, sp. zn. 3 To 668/2006.

⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. dubna 2010, sp. zn. 8 Tdo 417/2010.

způsobem se vykoná (§ 86 odst. 1, odst. 4 TZ). Takto může rozhodnout i v průběhu zkušební doby.

O tom, jestli se podmíněně odsouzený s dohledem osvědčil, nebo zda se nařídí výkon podmíněně odloženého TOS, rozhoduje soud ve veřejném zasedání (§ 330a odst. 2 TŘ ve spojení s § 330 odst. 1 TŘ). V tomto řízení má odsouzený právo, aby byla věc projednána v jeho přítomnosti, a on se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Z ust. § 330 TŘ lze dovodit, že soud má povinnost postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, v rámci celého trestního řízení, tedy i při rozhodování ve veřejném zasedání. Při nedodržení výše uvedeného, by se jednalo o porušení základního práva ve smyslu čl. 38 odst. 2 LZPS.⁶⁴

Při rozhodování o osvědčení, se soud opírá především o zprávy probačního úředníka, a též o vyjádření zájmových sdružení občanů (§ 330 odst. 2 TŘ). Probační úředník za účelem zpracování zprávy zjišťuje, jak se odsouzený choval, a jak žil ve zkušební době a plnil své závazky. Pro zjištění těchto skutečností musí probační úředník jednat s odsouzeným a osobami z jeho blízkého okolí, provést místní šetření v místě bydliště odsouzeného, zjistit jeho životní situaci, jeho zdroje obživy apod.⁶⁵

Pokud soud vyslovil, že se odsouzený osvědčil, anebo má-li se za to, že se osvědčil, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen. Slovním obratem „má-li se za to“ se rozumí fikce osvědčení, která nastane, jestli soud neučiní do jednoho roku od uplynutí zkušební doby rozhodnutí podle § 86 odst. 1 TZ, a odsouzený na tom nemá vinu (§ 86 odst. 2, odst. 3 TZ). V takovém případě soud nevydává rozhodnutí o této zákonné fikci, ale učiní o ní pouze záznam do spisu. O vzniku fikce soud vyrozumí Rejstřík trestů.⁶⁶

Proti rozhodnutí dle § 330 odst. 1 TŘ (osvědčení se/nařízení výkonu odloženého trestu) je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek.

Ve výjimečných případech může soud vzhledem k osobě odsouzeného a okolnostem případu ponechat podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti, přestože odsouzený zavedl příčinu k nařízení výkonu odloženého TOS (§ 86 odst. 1 TZ). Současně může buď stanovit další povinnosti v rámci dohledu, nebo přiměřeně prodloužit zkušební dobu, maximálně o dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby (§85 odst. 1 TZ), či stanovit dosud neuložená přiměřená omezení nebo povinnosti (§ 48 odst. 4 TZ).

⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 26. dubna 2007, sp. zn. II. ÚS 222/2007.

⁶⁵ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 21. srpna 2001, sp. zn. 7 To 317/2001.

⁶⁶ ŠÁMAL: *Trestní řád...*, s. 3797.

5 Probační a mediační služba

5.1 Organizace Probační a mediační služby

O historii Probační a mediační služby bylo více řečeno v úvodu práce. V této podkapitole se věnuji organizaci současné podoby PMS. Probační a mediační služba, v podobě, v jaké ji známe nyní, byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, s účinností od 1. 1. 2001. PMS byla v České republice zřízena především v důsledku změny trestní politiky a možnosti jejího uplatňování. Cílem nové trestní politiky bylo snižovat počet vězňených osob, předcházet kriminalitě, omezovat rizika jejího opakování, motivovat pachatele k nápravě škod, které způsobil, vést pachatele k odpovědnosti za jejich chování, zohledňovat potřeby a zájmy obětí a účinněji chránit společnost před kriminalitou.⁶⁷ Tyto cíle jasně reprezentují prvky restorativní justice, která začala být uplatňována v českém trestním soudnictví.

PMS je organizační složka státu a účetní jednotka (§ 1 odst. 2 ZoPMS). Plní úkoly v trestním řízení a vykonává oprávnění vymezená v trestním zákoně, trestním řádu a zákoně o PMS, případně dalších. Organizační struktura je upravena ve Statutu Probační a mediační služby ČR (dále jen „Statut“). PMS tvoří ředitelství a 74 středisek.⁶⁸ V čele PMS stojí ředitel, který jedná jejím jménem a jehož jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Ředitel zajišťuje chod PMS jak pro stránce personální, tak organizační, hospodářské, materiální i finanční.

Plnění úkolů PMS ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům PČR zajišťují střediska. Střediska působí v sídlech okresních soudů nebo jim naroveň postavených obvodních nebo městských soudů (§ 3 odst. 2 ZoPMS).

Střediska PMS nejsou samostatné účetní jednotky a nemají ani právní subjektivitu. Každé středisko řídí vedoucí, kterého jmenuje a odvolává na návrh ředitele a po projednání Radou pro probaci a mediaci ministr spravedlnosti. Vedoucí organizuje, řídí a kontroluje práci celého střediska, metodicky vede činnost úředníků a asistentů. Vnitřně se může středisko členit na oddělení, což navrhuje vedoucí prostřednictvím regionálního vedoucího ředitele. Pokyny regionálního vedoucího je vedoucí střediska vázán (čl. 4 a 5 Statutu).

Za řádný chod středisek PMS, která patří do konkrétního regionu (soudního kraje), je odpovědný regionální vedoucí. Regionální vedoucí je zaměstnancem ředitelství. Na základě

⁶⁷ ROZUM, Jan. Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice.. In KARABEC, Zdeněk (ed). *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 39.

⁶⁸ Statut Probační a mediační služby ČR, ze dne 19. prosince 2007.

zmocnění ministrem spravedlnosti je k výkonu své funkce pověřen ředitelem. V případě, že splní zákonem stanovené předpoklady pro výkon funkce probačního úředníka, může regionální vedoucí vykonávat v omezeném množství i běžnou práci probačního úředníka, včetně případové agendy (čl. 3a Statutu).

Konkrétní úkoly PMS plní v rámci středisek probační úředníci nebo asistenti PMS. Jedná se o zaměstnance PMS a jejich pracovní poměr se řídí zákoníkem práce, nestanoví-li zákon o PMS jinak. Více o jejich postavení však bylo řečeno v první kapitole, v rámci historie PMS v České republice.

Probační úředník musí pro výkon své funkce splňovat následující kritéria. Musí být bezúhonný, svéprávný, musí mít vysokoškolské vzdělání ve společenskovední oblasti, získané úspěšným studiem v magisterském studijním programu a odbornou zkoušku. Tuto zkoušku mu umožní vykonat středisko po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky PMS (§ 6 odst. 1, odst. 2 ZoPMS). Základním kvalifikačním vzděláním se rozumí absolvování kvalifikačního vzdělávacího programu. Tento program trvá 12 měsíců a zahrnuje teoretickou i praktickou výuku v oborech, ze kterých se skládá následná zkouška. Další vzdělávání úředníku, k prohlubování jejich znalostí, zahrnuje zejm. účast na odborných seminářích a kurzech. Odborná zkouška se potom vykoná před zkušební komisí jmenovanou ministrem spravedlnosti na návrh Rady pro probaci a mediaci. Zkouška ověřuje teoretické i praktické odborné znalosti práva, společenskovedních disciplín, sociální práce a komunikačních dovedností. O výsledku se vydává osvědčení. (čl. 6 a 7 Statutu).

Asistentem PMS, může být bezúhonná fyzická osoba starší 21 let, svéprávná, a která získala středoškolské vzdělání ve společenskovední oblasti (§ 6 odst. 3 ZoPMS). Také asistenti se musí podrobit zvláštnímu vzdělávání. Jedná se o specializační kurs a další odborné vzdělávání. Kurs trvá 6 měsíců a zakončuje se ověřením získaných znalostí. Zahrnuje, tak jako vzdělávání úředníků, praktickou a teoretickou přípravu v oblasti práva, společenských disciplín, sociální práce a komunikačních dovedností. Asistent může dosáhnout užší specializace v rámci dalšího vzdělávání.⁶⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že na probační úředníky jsou kladeny vysoké nároky, co se týče odborné kvalifikace. Jelikož je probace interdisciplinární institut, je třeba, aby i probační úředníci (a asistenti) měli znalosti z různých oborů, které se v probaci spojují. Tedy znalosti nejen práva, ale i psychologie, sociální práce, komunikačních dovedností apod. Je totiž důležité, aby všechny své znalosti z různých oborů mohli aplikovat na řešení konkrétních

⁶⁹ Statut Probační a mediační služby ČR, ze dne 19. prosince 2007.

případů. Probační úředník musí být nejen autoritou, která dbá na dodržování podmínek uložených soudem, ale také musí být oporou a pomocníkem pachatele. Ostatně úspěch činností probačního úředníka závisí ve velké míře na jeho osobnosti a kvalitách.

Základní organizační normou PMS je organizační řád, upravující řízení a organizaci PMS ČR, její vnitřní a vnější vztahy a náplň činnosti jednotlivých organizačních útvarů. Organizační řád je závazný pro všechny zaměstnance PMS. V organizačním řádu jsou, mimo jiné, vytyčeny cíle PMS. Patří sem, mimo jiné, integrace pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Jejím smyslem je obnovit respekt pachatelů k právnímu stavu společnosti, snaha o jejich uplatnění a seberealizaci. Dále participace poškozeného na procesu odškodnění, řešení následků trestného činu a obnovení jeho pocitu bezpečí a důvěry v systém trestní spravedlnosti. Cílem je i ochrana společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením, a zajištění efektivity uložených alternativních trestů a opatření. PMS provádí též koncepční, metodickou, informační, analytickou a vzdělávací činnost, spolupracuje se státními a nestátními organizacemi, profesními organizacemi, odbornými ústavy a státními a nestátními vzdělávacími institucemi. PMS rozvíjí i mezinárodní spolupráci se zahraničními institucemi působícími v příbuzné oblasti.⁷⁰

Na konec této kapitoly lze poznamenat, že státní správu PMS vykonává MS, a v souvislosti s tím vytváří PMS podmínky pro řádný výkon probace a mediace, zejména po stránce personální, organizační, hospodářské a finanční. Současně vykonává i dohled nad činností PMS (§ 11 ZoPMS).

Sídlem PMS ČR je hlavní město Praha.

5.2 Metodika a činnost Probační a mediační služby

Rozsah činností PMS vymezuje zákon následujícím způsobem. Dle § 4 zákona o PMS vytváří PMS předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tímto účelem poskytuje PMS obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život.

Ze zákonem vymezené činnosti PMS vyplývá tendence uplatňovat odklony, alternativní tresty, tedy alternativy k nepodmíněnému odsouzení, nebo nahrazovat vazbu

⁷⁰ Organizační řád Probační a mediační služby České republiky, účinný dne 1. 2. 2011.

jinými opatřeními a uplatňovat prvky restorativní justice (podrobněji v předchozích kapitolách), s cílem co nejlépe reagovat na potřeby řešení konkrétního trestného činu.

Probační a mediační činnost spočívá podle zákona především (§ 4 odst. 2 ZoPMS):

- v obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému a sociálnímu zázemí - jedná se o vypracování tzv. **zpráv před rozhodnutím**, tato činnost bývá označována také jako *soudní pomoc*. Je důležitá, neboť pomůže soudu získat potřebné informace o obviněném, a na základě nich pak umožní soudu nalézt nejlepší postup vůči němu. Tato činnost se uplatňuje např. při ukládání trestu OPP nebo trestu domácího vězení trestním příkazem (viz § 314e odst. 3 a 4 TR),
- ve vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejm. projednání a uzavření dohody obviněného a poškozeného o náhradě škody/vydání bezdůvodného obohacení, nebo dohody o narovnání, příp. podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody - jde o mediaci, která je přínosem především pro poškozeného, neboť mu usnadní vymáhat náhradu škody způsobenou trestným činem. **Mediací** se rozumí dle zákona mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením (§ 2 odst. 2 ZoPMS). Mezi „další takové procesní postupy a tresty nespojené s odnětím svobody“ lze zařadit i další dva odklony, jimiž jsou podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání (u mladistvých), které výslovně v tomto ustanovení nejsou zmíněny, ale u nichž se může uplatnit mediační činnost PMS. Mediační činnost je možno užít nejen při odklonech, ale i při uplatňování *trestů nespojených s odnětím svobody* (alternativních trestech). Např. u OPP, kde úředník PMS zjistí možnost provádění takového trestu v konkrétní obci či instituci,
- ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem - jde o činnost nazývanou též tzv. **včasná pomoc**, využívanou v případech, kdy soudce nebo státní zástupce rozhodne o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka podle § 73 odst. 1 písm. c) tr. řádu. Toto je ale možné pouze u vazby útěkové a předstižné. Způsob vykonávání dohledu je v podstatě stejný, jako u dohledu

uloženého podle TZ, ale kontakt s probačním úředníkem by měl být častější, než např. u podmíněného odsouzení s dohledem, neboť účelem nahrazení vazby dohledem je zabránit tomu, že obviněný uprchne, bude se skrývat nebo se dopustí trestné činnosti. Proto je na místě intenzivněji sledovat obviněného a poskytnout mu pomoc, aby se uvedené obavy nenaplnily⁷¹,

- ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestu nespojených s odnětím svobody, včetně trestu OPP, ve sledování výkonu ochranných opatření - toto je stěžejní činnost PMS. Uplatňuje se např. u podmíněného zastavení trestního stíhání, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem, podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, u trestu OPP, u nových druhů alternativních trestů (jako domácího vězení, zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce), a také u podmíněného propuštění s dohledem nebo podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti a zákazu pobytu,
- a konečně ve sledování a kontrole chování odsouzeno v průběhu zkušební doby v případech, kdy byl podmíněně propuštěn z výkonu TOS.⁷²

PMS současně pomáhá poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem odstraňovat následky trestných činů, podílí se na prevenci trestné činnosti, dále věnuje zvláštní péči mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, přispívá k ochraně práv poškozených trestnou činností a ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejm. pokud jde o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek (§ 4 odst. 3, 4, 5 ZoPMS). Zákon však již přesně nestanovuje, jakým způsobem má PMS tyto činnosti vykonávat. Osobám postiženým trestným činem může PMS poskytovat informace, pomáhat jim při uplatňování nároku na náhradu škody, ale toto je spíše podstatou mediace. Dále probační úředník dohlíží na splnění povinností obviněného/odsouzeného nahradit způsobenou škodu v rámci kontroly nad výkonem jeho trestu či jiného opatření. PMS však nemá žádná zvláštní oprávnění pro

⁷¹ ŠČERBA, Filip. *Metody činnosti Probační a mediační služby*. *Trestní právo*, 2002, roč. 7, č. 6, s. 21-24.

⁷² ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 389-391.

předcházení trestné činnosti. Proto Ščerba usuzuje, že výše uvedená ustanovení mají spíše proklamativní charakter.⁷³

Zpravidla provádí PMS úkony v rámci své působnosti na pokyn orgánů činných v trestním řízení. Je však oprávněna sama činit, ve vhodných případech, úkony v oblasti mediace i bez jejich pokynu. Zejména na základě podnětu od obviněného a poškozeného, nebo z vlastní iniciativy. V takovém případě musí PMS neprodleně informovat příslušný orgán činný v trestním řízení. Ten může rozhodnout, že se věc k mediaci nepředává a nebude dále prováděna. Policejní orgán a státní zástupce informuje PMS o vhodných případech k mediaci. Zvláště ve věcech mladistvých postupuje tak, aby byla mediace využita od začátku trestního stíhání nebo místo něj. PMS je také oprávněna opatřovat informace a poznatky o osobě obviněného nebo o stanoviscích poškozeného významných pro rozhodnutí soudu či státního zástupce (§ 4 odst. 7, 8, a 9 ZoPMS).

Při výkonu činností postupují úředníci PMS podle následujících zásad a principů:

Důstojnost jednání - zásada spočívá v požadavku na práci s klienty, která vždy akceptuje základní lidská práva a svobody a respektuje jejich důstojnost.

Zákonnost - stanoví, že postup pracovníků PMS musí být v souladu s odpovídajícími zákony.

Přiměřenost - zásah pracovníků PMS proti pachateli nesmí překročit rozsah a obsah pravomocného rozhodnutí soudu nebo státního zástupce.

Transparentnost - klade důraz na dostatečnou informovanost orgánů činných v trestním řízení o průběhu práce s klienty, a informovanost klientů o systému a prostředí, ve kterém se ocitli v důsledku trestného činu.

Individualizace - vyžaduje, aby postup práce s klienty vycházel z jejich individuálních potřeb, zájmů a okolností případu.

Včasnost intervence - usiluje o kontakt s klienty v co nejranější fázi trestního řízení.

Vyváženost - spočívá ve snaze vyvážit přístup k potřebám a zájmům obviněných, poškozených a společnosti za účelem nalezení přijatelného řešení případu.

Motivace - usiluje o aktivní přístup a účast klientů při řešení následků trestných činů. Motivace také podporuje pachatele změnit své dosavadní chování, kvůli němuž porušoval zákon. Motivace umožňuje i poškozenému aktivně se podílet na svém vlastním odškodnění.⁷⁴

⁷³ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 392.

⁷⁴ ROZUM: *Činnost probační a mediační služby...*, s. 41.

V souvislosti s činností PMS považuji za vhodné zabývat se i specifickými právy a povinnostmi probačních úředníků, resp. také asistentů PMS. Úředník PMS je při výkonu své funkce vázán jednak zákony, příp. jinými právními předpisy, jednak pokyny předsedy senátu nebo samosoudce (v přípravném řízení státního zástupce). Pokyny však nesmí směřovat ke způsobu a výsledku mediace. Úředníci PMS musí postupovat odpovědně, respektovat lidská práva a svobody, důstojnost člověka apod. V podstatě se jedná o povinnosti, které vychází z výše uvedených zásad a principů. Pokud úředník všechny tyto povinnosti nedodrží, může mu předseda senátu nebo samosoudce (v přípravném řízení státního zástupce) věc odejmout (§ 7 odst. 1 ZoPMS).

Úředník PMS má dále povinnost informovat předsedu senátu nebo samosoudce (v přípravném řízení státního zástupce) jestliže obviněný poruší podmínky/povinnosti/omezení stanovené v rámci dohledu, nebo omezení či povinnosti stanovení mu v rámci některého trestu nespojeného s TOS, podmíněného zastavení trestního stíhání anebo podmíněného propuštění. Jde-li o méně závažné porušení, může úředník upozornit obviněného na zjištěné nedostatky a poučit ho, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení informuje předsedu senátu nebo samosoudce (státního zástupce), (§ 7 odst. 3 ZoPMS).

Co se týče oprávnění úředníků PMS, patří sem oprávnění zjišťovat stanovisko obviněného k podmíněnému zastavení trestního stíhání, k uložení trestu OPP nebo jiného trestu nespojeného s odnětím svobody. Pokud se rozhoduje o schválení narovnání, zjišťuje se stanovisko obviněného i poškozeného (§ 7 odst. 2 ZoPMS).

Mezi oprávnění úředníka PMS patří také nahlížení do trestních spisů vedených u soudu, státního zastupitelství a PČR, mohou si z nich činit výpisky, poznámky, pořizovat si kopie těchto spisů a jejich částí (§ 7 odst. 4 ZoPMS).

Důležité je zmínit, že úředník PMS nesmí ve stejné věci provádět úkony probace a mediace. Pokud prováděl úkony mediace, je vyloučen z úkonů následujících po vynesení rozsudku. Z dikce zákona totiž vyplývá, že probací se rozumí kontrola a dohled nad výkonem trestů nespojených s odnětím svobody a kontrola ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. O probaci se ale už nehovoří např. v souvislosti se zjišťováním informací o obviněném a jeho poměrech, nebo v souvislosti s kontrolou obviněného ve zkušební době při podmíněném zastavení trestního stíhání či podmíněném odložení návrhu na

potrestání (tedy ve fázi před rozhodnutím). V takových případech je tedy úředník oprávněn činit tyto úkony i mediaci současně.⁷⁵

Pro úředníky a asistenty PMS platí obdobné důvody pro vyloučení z provádění probace a mediace, jako důvody, které zákon stanoví pro vyloučení orgánů činných v trestním řízení. Tedy pro poměr k věci, osobám, jichž se úkon přímo dotýká, pro poměr k jejich obhájcům, zákonným zástupcům, zmocněncům aj. Hned, jak se o takových skutečnostech úředník dozví, musí to neprodleně oznámit předsedovi senátu nebo samosoudci (v příp. řízení státnímu zástupci). O vyloučení se rozhoduje usnesením, proti němuž není přípustný opravný prostředek. Jestliže je rozhodnuto o vyloučení úředníka/asistenta, určí se současně na jeho místo nový úředník/asistent (§ 8 ZoPMS).

Nyní bych se ráda věnovala metodám činnosti PMS. Činnost PMS je klíčová pro zajištění efektivity uložených alternativních trestů nespojených s odnětím svobody, kontrolu uložených povinností a omezení, a sledování chování odsouzeného atd. (viz § 2 ZoPMS). Při každé činnosti užívají úředníci PMS jiné metody, které odpovídají nejlépe konkrétním alternativám. Já se zaměřím pouze na metody užívané v rámci zajištění výkonu uloženého dohledu.

Výkonem dohledu je dle zákona pověřen probační úředník (§ 49 odst. 3 TZ). Klient k němu nepřichází dobrovolně, ale proto, že mu byl dohled uložen z rozhodnutí „někoho jiného“. Je tedy na úředníkovi, aby využil své schopnosti a znalosti, a vytvořil prostředí, ve kterém se bude klient cítit relativně bezpečně, a kde bude moci hovořit o věcech pro něj důležitých a příp. požádat o pomoc. Důležité je vybudovat si s klientem vzájemný vztah důvěry. Někdy to jde rychleji, někdy pomaleji, v některých případech se to nepodaří vůbec a dohled se omezí pouze na kontrolu. Probační úředník by měl respektovat klientův nezájem o nabídnutou pomoc, neměl by však zapomínat, že musí působit vůči klientovi jako autorita sledující dodržování podmínek dohledu.⁷⁶

Základní metody provádění dohledu obsahuje Metodický standard PMS ČR. Úředník PMS by měl podle něj navázat kontakt s odsouzeným co nejdříve po obdržení pravomocného rozhodnutí, zpravidla do jednoho týdne. Dohled probíhá formou osobní konzultace s klientem, proto když se klient sám dobrovolně nedostaví (častý jev u podmíněně propuštěných z výkonu trestu), je třeba pozvat ho písemně.

⁷⁵ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 394.

⁷⁶ ROZUM: *Výzkum nově zavedených prvků probace...*, s. 77.

Na zpravidla první schůzce poučí probační úředník klienta o podmínkách dohledu. Konkrétní informace jsou uvedeny v poučení o výkonu dohledu, jež podepisuje klient i úředník. Jeden stejnopis náleží klientovi, aby měl neustále u sebe informace o dohledu. Z počátku je nezbytné klienta upozornit na to, že mu probační úředník bude sdělovat informace, vysvětlí mu je a ověří si, zda je klient pochopil, resp. zda je odhodlán je dodržovat. Zejména jde o seznámení s povinnostmi, se způsobem jejich plnění a následcích jejich neplnění.⁷⁷

Při provádění dohledu by měl úředník využívat tzv. aktivní nástroje, které přímo zapojují klienta do procesu jejich využití. Stěžejní nástroj je profesionální rozhovor probačního úředníka s odsouzeným, v rámci něhož se úředník může nejlépe seznámit s potřebami odsouzeného a možnými riziky spočívající v práci s ním. Probační úředník by neměl zapomínat, že musí u rozhovoru postupovat v souladu se všemi zásadami činnosti PMS.⁷⁸

Rozhovor s klientem je nejvýznamnějším nástrojem práce s klientem, neboť probační úředník pracuje na rozhovoru, nikoliv na klientovi. Nejde totiž o ovlivňování a změnu klienta, ale formování rozhovoru tak, aby díky němu měl klient možnost se sám měnit, přijímat a rozvíjet své názory, postoje, způsoby chování, rozhodování atd. Úředník nepřejímá odpovědnost za řešení problému klienta, ale motivuje a podporuje ho ve svých vlastních snahách.⁷⁹

Důležitou činností probačního úředníka je také tzv. risk-need assessment, neboli vyhodnocování rizik a potřeb, která slouží ke zjištění informací o pachateli, o okolnostech spáchání trestného činu, o oběti, o rizicích recidivy, a ke zjištění jeho potřeb, následně zohledňovaných v rámci dohledu. Zásadní jsou informace zejm. o aktuální trestné činnosti (typ spáchaného činu, závažnost a nebezpečnost chování pachatele), o trestní minulosti odsouzeného, nezbytné je také zjistit faktory ovlivňující trestnou činnost (zaměstnání, kvalifikace, bydlení, finanční situace, způsob myšlení, postoje, chování, fyzické a psychické zdraví odsouzeného, rodinu, sociální vztahy, zneužívání návykových látek aj.), postoj odsouzeného k trestné činnosti, k oběti a následkům a konečně potřeby pachatele (ať už sociální, rodinné, finanční, zdravotní apod.). Všechny získané informace pak probační úředník použije při stanovení konkrétních opatření, které mají snižovat riziko opakování trestné činnosti, a které by měly být součástí probačního plánu dohledu.⁸⁰

⁷⁷ TESARŮ: *Probace a mediace...*, s. 74-76.

⁷⁸ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 408-409.

⁷⁹ TESARŮ: *Probace a mediace...*, s. 76.

⁸⁰ ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 408-409.

Tento přístup probačního úředníka se nazývá „case work“ (viz str. 21). Je založen na kladném vztahu odsouzeného a probačního úředníka. Jelikož ale probační úředníci vypracovávají i tzv. zprávy před rozhodnutím, tzn., zjišťují informace o klientovi ještě před rozhodnutím, mohou již v této fázi pracovat na vytvoření dobrého vztahu s klientem. V předrozsudkové fázi trestního stíhání lze totiž dobře využít motivaci a strach pachatele z výsledku soudního řízení k ovlivnění pachatelova budoucího chování. Probační úředník tak může svou prací přispět k odstranění příčin páčání trestné činnosti, event. k odstranění následků jejich chování. V tzv. zprávách před rozhodnutím probační úředník uvede zprávy o aktuální sociální situaci obviněného, včetně vhodných alternativních opatření (přiměřených povinnosti a omezení). Zaměří se též na koordinaci služeb, vhodných ke stabilizaci klienta (azylové bydlení, pomoc při sociální podpoře apod.) Zároveň může probační úředník zhodnotit dosavadní spolupráci s klientem, např. zda již něco vykonal pro získání důvěry soudu.⁸¹ Z výše uvedeného je patrné, jak významnou roli probační úředník v procesu práce s pachatelem hraje. K tomu, aby jeho činnost byla co nejefektivnější, je třeba, aby co nejlépe poznal pachatele i jeho poměry a navázal s ním dobrý vztah. Samozřejmě je k efektivnímu působení důležitá také důvěra pachatele v probačního úředníka.

Stěžejním prvkem dohledu je vytvoření tzv. probačního plánu dohledu. Jeho charakteristice a obsahu jsem se už věnovala v kapitole 3.2. Odkazuji tedy na ni.

Součástí dohledu jsou také aspekty pomoci a kontroly. I ty jsem již vymezila v kapitole o probaci u institutu probačního dohledu. Ke kontrole bych ještě dodala, že instituty spojené s dohledem, by měly obsahovat přísnější prvek kontroly, než instituty bez dohledu. Probační úředník by tedy měl u dohledu postupovat intenzivněji, než při kontrole ve zkušební době např. u tzv. prostého podmíněného odsouzení.⁸²

Nedílnou součástí výkonu dohledu je vypracování pravidelných zpráv probačním úředníkem pro soud, nejméně jednou za 6 měsíců, osobní konzultace s odsouzeným a návštěva místa jeho bydliště. Návštěva slouží především k poznání sociálního prostředí klienta, jeho zázemí, vztahů, a úředník tu může ověřit pravdivost klientem sdělovaných skutečností. O těchto činnostech bylo však už více napsáno v předchozích kapitolách. Učinila bych přesto ještě malou poznámku o tom, že dle Metodického standardu PMS ČR, by se osobní setkání odsouzeného a probačního úředníka mělo konat nejméně jednou za měsíc. A to z důvodů aktualizace informací o chování pachatele a jejich následného vlivu na podobu

⁸¹ ROZUM: *Výzkum nově zavedených prvků probace...*, s.78.

⁸² ŠČERBA: *Alternativní tresty a opatření...*, s. 413.

probačního plánu dohledu. Interval osobních schůzek lze při řádném chování odsouzeného a podle potřeby i prodloužit, neměl by ale přesáhnout tři měsíce.⁸³

Mimo individuálního vedení případu musí probační úředník zajišťovat i administrativně-technické práce, především založit probační spis. Po předložení trestního spisu zaeviduje data o novém případě do svého rejstříku a založí spis. Spis zaznamenává podrobně průběh dohledu během stanovené zkušební doby. Úvodní list spisu obsahuje údaje o klientovi (adresu, datum narození apod.), dále spis obsahuje údaje o uloženém trestu, opis rozhodnutí soudu s vyznačením právní moci, dopisy klientům, záznam z každé konzultace s klientem, příp. další dokumenty (jako kopie pracovní smlouvy, doklady o náhradě škody, hodnocení zaměstnavatele/školy aj.). Součástí spisu jsou i zprávy o průběhu dohledu, které musí probační úředník ve stanovených lhůtách zpracovávat. Jsou totiž podkladem pro rozhodnutí soudu o osvědčení se (viz povinnosti probačního úředníka). Ve zprávě jsou zaznamenány údaje o průběhu dohledu, o aktuální rodinné situaci, zaměstnání/škole, způsobu trávení volného času, sociálních vazbách klienta, nápravě následků trestné činnosti apod. Ve zprávě je i stanovisko probačního úředníka, shrnující plnění povinností dohledu jak z hlediska formálního (počet návštěv, spolehlivost klienta), tak z hlediska obsahového. Úředník předestře také perspektivy dalšího pokračování dohledu.⁸⁴

U výkonu dohledu je kromě přecházejících činností důležitá taktéž spolupráce s orgány sociálního zabezpečení, školami a školskými zařízeními, poskytovateli zdravotních služeb, s registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi, zájmovými sdruženími občanů, nadacemi a dalšími institucemi sledujícími humanitární cíle (§5 odst. 1 ZoPMS). Mohou to být státní organizace, neziskové či soukromé subjekty a osoby. Významná je též součinnost s poskytovateli specializovaných probačních resocializačních programů.

Resocializační program je speciální program realizovaný externím poskytovatelem (stojícím mimo PMS), který zajišťuje buď výkon rozhodnutí soudu spočívající v konkrétní povinnosti obviněného/odsouzeného podrobit se programu se specifickým zaměřením nebo tento program nabízí pomoc a podporu také těm obviněným a odsouzeným, kteří se sami na základě svého uvážení chtějí programu účastnit. Současně mohou resocializační programy ovlivnit snížení počtu osob ve věznicích a snížit náklady státního rozpočtu, co se týká vězeňství.⁸⁵ Může se jednat třeba o programy psychologického poradenství se zaměřením na

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ ROZUM: *Výzkum nově zavedených prvků probace...*, s.78.

⁸⁵ *Rozvoj probačních a resocializačních programů*. [online]. rozvojprogramu.cz [cit. 4. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.rozvojprogramu.cz>>.

zvládání agresivity, programy zaměřené na dluhové poradenství, finanční gramotnost, programy zaměřené na řidiče stíhané/odsouzené pro užití návykové látky při řízení apod.

PMS spolupracuje také s orgány sociálně-právní ochrany dětí a orgány poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi nepřizpůsobivým. PMS spolupracuje i s PČR v souvislosti s výměnou informací o klientovi a v souvislosti s pomocí při jeho návštěvě v místě bydliště, např. pokud existuje obava o bezpečnost úředníka, a též s Vězeňskou službou a justiční stráží České republiky.⁸⁶

Za účelem výkonu probace a mediace mají zaměstnanci PMS právo žádat státní orgány, fyzické a právnické osoby o sdělení potřebných údajů, a tyto mají naopak povinnost jim je bez zbytečného odkladu sdělit (nebrání-li tomu zvláštní zákon nebo oprávnění v něm uvedení viz § 99 a 100 TR). PMS má dále právo vyžádat si opis z evidence Rejstříku trestů (§ 5 odst. 3 ZoPMS).

⁸⁶ TESARŮ: *Probace a mediace...*, s. 81-85.

6 Uplatňování podmíněného odsouzení k TOS s dohledem v letech 2011-2015

Nedílnou součástí této práce je výzkum uplatňování podmíněného odsouzení k TOS s dohledem v letech 2011-2015 se zaměřením na Jihomoravský kraj, zejm. Břeclavsko, který mapuje vývoj tohoto druhu trestu. Stanovené časové rozmezí jsem si vybrala právě z důvodu, že poskytuje nejnovější informace získané v posledních letech. Pro porovnání jsem v některých případech přidala i data starší a data týkající se ČR jako celku. Součástí této kapitoly budou v první řadě statistické tabulky, a také poznatky získané z rozhovoru s vedoucím střediska PMS v Břeclavi, Mgr. Janem Adamusem. Většinu údajů jsem získala právě ze statistik, které eviduje středisko PMS v Břeclavi.

6.1 Průběžný vývoj podmíněného odsouzení k TOS s dohledem

Pro zhodnocení vývoje ukládání podmíněného odsouzení k TOS s dohledem jsem využila statistické údaje již od roku 2005. V níže uvedené Tabulce č. 1 je znázorněn počet případů evidovaných PMS, kdy bylo uloženo podmíněné odsouzení k TOS s dohledem v porovnání s tzv. prostým podmíněným odsouzením. Jedná se o celkový počet v rámci České republiky. Zkoumanými jsou roky 2005-2008. Z tabulky je zřejmé, že počet uložených tzv. prostých podmíněných odsouzení, značně přesáhl počet uložených podmíněných odsouzení s dohledem. Může to být z různých důvodů, např. protože se stále jevílo vhodnější ukládat tzv. prostá podmíněná odsouzení nebo jiné alternativní tresty, nebo třeba protože PMS neměla ještě tak propracovanou činnost, která by zajistila efektivní výkon dohledu. Je však vidět, že postupem času se množství obou uložených trestů postupně zvyšuje.

Rok	POD ⁸⁷	PO
2005	2820	37 302
2006	2827	44 456
2007	3239	43 548
2008	3130	42 157

Tabulka č. 1: Statistika počtu vybraných trestů v letech 2005-2008.⁸⁸

⁸⁷ **POD** - podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, **PO** - podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody. Tyto zkratky platí i pro všechny další uvedené tabulky.

⁸⁸ TESARŮ: *Probace a mediace...*, s. 88.

Tabulka č. 2 znázorňuje další vývoj ukládání podmíněného odsouzení k TOS s dohledem v letech 2009-2014 v ČR. Bohužel souhrnná data za rok 2015 pro celou ČR, v době psaní této práce, ještě nebyla přístupná. Údaje opět vychází ze statistiky činnosti PMS. Z výsledků lze pozorovat, že trend ukládání tohoto druhu trestu v průběhu let pozvolna stále stoupá. Vzestupná tendence se dá dle mého názoru přisuzovat rozvoji uplatňování alternativních trestů v ČR, a to v souvislosti s prosazováním principů restorativní justice. Dále ji přisuzuji i vývoji a postupnému zlepšování a zefektivnění činnosti PMS, která je více a více využívána. Údaje v tabulce se však týkají pouze osob starších 18 let, nikoliv mladistvých.

ROK	2009	2010	2011	2012	2013	2014
POD	3254	3775	4712	5172	4505	5846

Tabulka č. 2: Statistika počtu vybraného trestu v letech 2009-2014.

V níže uvedené tabulce, lze pak sledovat procentní poměr uložení tzv. prostého podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem v letech 2009 až 2014. Jedná se o konkrétní procento všech pravomocně odsouzených, kterým byly uloženy tyto druhy trestů za konkrétní rok. Např. v r. 2014 bylo pouze 5,9 % všech pravomocně odsouzených odsouzeno k podmíněnému odsouzení s dohledem. Je vidět, že od roku 2009 se procento uložení tzv. prostého podmíněného odsouzení zvyšovalo a svého maxima dosáhlo v roce 2013. Tento vývoj je podle autorů cit. monografie přisuzován rozšíření možnosti aplikace podmíněného odsouzení, které přinesl nový TZ, tedy zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Konkrétně se jednalo o možnost aplikace tohoto trestu u osob, kterým bylo uloženo odnětí svobody do 3 let (dříve do 2 let). Což umožnilo uložit tento trest ještě širšímu okruhu pachatelů. Současně se autoři domnívají, že výrazný nárůst v r. 2013 je možné vysvětlit tím, že v tomto roce bylo 62% všech pravomocně odsouzených osob odsouzeno trestním příkazem.⁸⁹ Trestním příkazem lze totiž, mimo jiné, uložit TOS do jednoho roku s podmíněným odkladem jeho výkonu, případně vyslovit nad pachatelem i dohled (§ 314e odst. 2 písm. a) TR). Domnívám se, že v souvislosti s tímto, nebylo podmíněné odsouzení s dohledem příliš užíváno, neboť při takové hranici TOS se jedná o relativně mírný trest a

⁸⁹ SCHEINOST, Miroslav, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Sankční politika a její uplatňování*. [online]. ok.cz/iksp [cit. 2. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ok.cz/iksp/docs/429.pdf>>.

zřejmě byl ukládán v případech, kdy nebylo třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování pachatele pomocí dohledu.

ROK	2009	2010	2011	2012	2013	2014
POD	3,1	4	5,1	5,3	5,2	5,9
PO	54,8	60,2	61,3	59,7	69	64

Tabulka č. 3: Vývoj podílu podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem v %.⁹⁰

Nyní se již budu věnovat konkrétnímu nápadu podmíněných odsouzení s dohledem v Jihomoravském kraji, konkrétně na Břeclavsku. Z níže uvedené Tabulky č. 4, je patrný nápad případů podmíněného odsouzení s dohledem na středisko PMS v Břeclavi v letech 2011-2015. Z ní lze vyčíst, že počet podmíněných odsouzení s dohledem uložených za jednotlivé roky, se v průběhu posledních pěti let v podstatě nezměnil. Hodnoty zůstávají přibližně stejné. Navíc se jedná o nejnižší nápad tohoto trestu na středisko v Jihomoravském kraji (viz. Tabulka č. 5). Dle Adamuse, může tuto situaci na Břeclavsku, způsobovat především přístup tamních soudců. Při rozhovoru s nimi totiž zjistil, že odmítají ukládat podmíněné odsouzení s dohledem při mírnějším trestu podmíněného odsouzení za méně závažnou trestnou činnost, neboť považují institut dohledu za příliš zpřísnující aspekt, který v takových situacích není podle nich vhodný. Raději užívají tzv. prostá podmíněná odsouzení nebo jiné alternativní tresty. Naopak Adamus si myslí, že podmíněné odsouzení s dohledem je ve spoustě případů vhodným trestem, neboť může mít vyšší výchovný účinek, a to i u tzv. prvopachatelů. Já se přikláním k názoru Adamuse, protože si nemyslím, že by dohled představoval zpřísnění trestu. Naopak se domnívám, že odborné vedení, které je součástí dohledu, může odsouzenému pomoci se znovu začlenit do společnosti a osvojit si vhodné chování. Tak může probační úředník zabránit, zejména u prvopachatelů, páchání další trestné činnosti.

ROK	2011	2012	2013	2014	2015
POD	19	18	21	22	20

Tabulka č. 4: Počet evidovaných případů POD na středisku PMS v Břeclavi v letech 2011-2015.

⁹⁰ Tamtéž.

Tabulka č. 5 znázorňuje počet případů podmíněného odsouzení s dohledem na jednotlivých střediscích PMS v Jihomoravském kraji za rok 2015. Tyto údaje jsem získala ze střediska PMS v Břeclavi. Jak jsem již zmínila, v Břeclavi se jedná o nejnižší počet tohoto druhu trestu. Naopak např. v Hodoníně, v přibližně stejně velkém městě, co se obyvatel týče, kde je na středisku PMS stejný počet pracovníků (4), je počet podmíněných odsouzení s dohledem dvakrát větší. Pravděpodobné příčiny tohoto jevu byly rozebrány výše.

Blansko	34
Brno	203
Břeclav	20
Hodonín	40
Jihlava	73
Kroměříž	31
Prostějov	71
Třebíč	60
Uherské Hradiště	55
Vyškov	21
Zlín	76
Znojmo	56
Žďár nad Sázavou	24

Tabulka č. 5: Počet případu POD v jednotlivých střediscích PMS za rok 2015.

Z Tabulky č. 6 plyne, za jaké trestné činy došlo k uložení trestu podmíněného odsouzení s dohledem v roce 2015. Jde o případy, které napadaly na středisko PMS v Břeclavi. Z celkového počtu dvaceti případů, jsem však zjistila pouze u osmnácti, za jaké trestné činy byli pachatelé odsouzeni. Zbylé dva případy nebylo možno ve statistikách střediska v Břeclavi dohledat. Nejčastějším trestným činem, který spáchalo šest pachatelů, byl přečin zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ. Druhým nejčastějším trestným činem, za který bylo uloženo podmíněné odsouzení s dohledem, byl přečin výtržnictví podle § 358 TZ, který spáchalo pět osob. Dále došlo ve dvou případech ke spáchání zločinu/zvlášť závažného zločinu těžkého ublížení na zdraví podle § 145 TZ a přečinu maření úředního rozhodnutí a vykázaní dle § 337 TZ. Zastoupeny byly také trestné činy krádeže, neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku, poškození cizí věci, poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení, ublížení na zdraví, obecného ohrožení, ohrožování výchovy dítěte a loupeže. Ve třech případech spáchaly trestný čin ženy, v jednom případě se jednalo o provinění mladistvého. Zbytek byli muži.

Ukládání podmíněného odsouzení s dohledem za trestný čin zanedbání povinné výživy hodnotí Adamus velmi pozitivně. Dle něj, je takový druh trestu zcela vhodný, neboť prostřednictvím dohledu může navázat kontakt s odsouzeným, a při osobních schůzkách na něj apelovat, aby si našel vhodné zaměstnání, což většina odsouzených v těchto případech nemá. Probační úředník odsouzenému s hledáním vhodné práce samozřejmě pomáhá. Přínosem je současně působení probačního úředníka na odsouzeného, aby řádně plnil své povinnosti a platil výživné. Probační úředník se především snaží motivovat odsouzeného k tomu, aby vedl řádný život a plnil své povinnosti.

Osobně jsem toho názoru, že i u přečinu výtržnictví, je podmíněné odsouzení s dohledem velmi vhodným trestem. Při uložení přiměřených omezení a přiměřených povinností, spočívajících např. v zdržení se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a za současného osobního kontaktu s probačním úředníkem, může dojít k významnému výchovnému působení na odsouzeného, které eliminuje riziko dalšího protiprávního chování. Probační úředník samozřejmě též kontroluje plnění všech povinností a podává o tom soudu pravidelně zprávy, což může odsouzeného motivovat k řádnému chování, aby mu nebyl nařízen výkon podmíněně odloženého TOS.

Pachatel	Trestný čin	Pohlaví
1.	§ 205+§ 234	muž
2.	§ 145+§ 228+§ 358	muž
3.	§ 276	muž
4.	§ 358+§ 146	muž
5.	§ 196	muž
6.	§ 272+§ 337	muž
7.	§ 196	muž
8.	§ 196	muž
9.	§ 145+§ 358	muž
10.	§ 201	žena
11.	§ 196	muž

12.	§ 358	muž
13.	§ 196	muž
14.	§ 173	mladistvý
15.	§ 196	žena
16.	§ 358	muž
17.	§ 274	muž
18.	§ 274+§ 337	žena

Tabulka č. 6: Druhy trestných činů, za které bylo v roce 2015 uloženo POD.

Na základě informací vyčtených z uvedených statistik, lze dovodit následující závěry. Je zřejmé, že trest podmíněného odsouzení k TOS s dohledem nebyl v posledních 11-ti letech příliš využívaným institutem. Oproti klasickému podmíněnému odsouzení, se jednalo o velmi zanedbatelné procento případů, které byly vyřízeny tímto způsobem. Jako jeden z pravděpodobných důvodů, jak jsem již uvedla, může být způsob, jakým soudci vnímají tento trest. Alespoň na Břeclavsku se zdá, že dohled znamená pro soudce přísné opatření, omezující odsouzeného. Naopak probační úředníci vidí dohled jako dobrou příležitost pro výchovné působení na pachatele (a to zejména prvopachatele), které je odradí od páčání další trestné činnosti. Osobně si myslím, že je třeba na podmíněné odsouzení s dohledem pohlížet jinak, než jen jako na trest, který omezuje a kontroluje odsouzeného, ale také jako na příležitost, jak pozitivně ovlivnit pachatele do budoucna. Tak velké možnosti totiž jiné alternativy, podle mě, nenabízejí.

Dle mého názoru, další možný důvod souvisí se změnou trestní politiky, kdy se do českého trestního práva začaly zavádět prvky restorativní justice, a prosazovalo se uplatňování alternativních trestů a snížení počtu uvězněných osob. Snad nejčastěji aplikovaným trestem se tak stal trest OPP (nepočítáme-li podmíněné odsouzení dle § 81 TZ). Jen v roce 2015 bylo v Jihomoravském kraji uloženo dvakrát více trestů OPP (1541), než podmíněného odsouzení s dohledem (764). A ze starších statistik, dostupných na stránkách PMS ČR lze vyčíst, že i v minulých letech byl tento trest mnohem častěji ukládán, než jiné alternativy. Myslím si, že se soudci, až příliš upnuli na trest OPP, a někdy i nesmyslně jej ukládají tam, kde není vhodný, a jiné alternativy zcela opomíjejí. Zřejmě pro ně trest OPP

představuje nejlepší alternativu, která není příliš přísná, a která odpovídá dosahování výše stanovených cílů.

Nicméně se domnívám, že trest podmíněného odsouzení s dohledem v sobě skrývá velký potenciál a mohl by být častěji užíván. Na rozdíl např. od trestu OPP, totiž nepředstavuje takové riziko stigmatizace, neboť jsem přesvědčena, že osoby, které vykonávají OPP např. na veřejném prostranství, jsou vystaveny dalšímu soudu svého okolí. To může vést i k tomu, že se odsouzení výkonu trestu OPP vyhýbají. Kdežto osobní schůzky s probačním úředníkem, případně jiná omezení nebo povinnosti může odsouzený, podle mě, lépe držet v tajnosti. Navíc si myslím, že pouhé provedení práce k obecně prospěšným účelům, nemá samo o sobě valného výchovného účinku, který by zamezil páchání další trestné činnosti. Zastávám názor, že dohled, vedení a pomoc odborníka v podobě úředníka PMS, může mít mnohem větší vliv na chování odsouzeného a může ho přimět se protiprávního chování do budoucna vyvarovat.

Podmíněné odsouzení s dohledem může současně představovat lepší alternativu než peněžitý trest. O výchovném, příp. resocializačním účinku tohoto trestu se dá polemizovat, neboť jako samostatně uložený, podle mého názoru, takový účinek nemá a představuje pouhý zásah do majetkové sféry odsouzeného. Doprovodným jevem je i negativní vliv, který peněžitý trest může mít na rodinné příslušníky odsouzeného, jež jsou na jeho příjmech závislí.

6.2 Analýza poznatků

Při rozhovoru s Adamusem jsem se snažila zjistit další informace o jeho práci a o zkušenostech z letité praxe, neboť pracuje na středisku v Břeclavi již od začátku. Ve svých počátcích bylo středisko PMS v Břeclavi umístěno v budově Okresního soudu Břeclav a působili u něj pouze dva probační úředníci. V té době ještě nebyly vytvořeny metodické standardy a pokyny, které by jim pomohly realizovat jejich činnost. Ty vznikly až v průběhu času. Nyní má středisko své vlastní prostory, které poskytují lepší možnosti výkonu jejich činnosti a je obsazeno čtyřmi probačními úředníky.⁹¹

Usuzuju, že nesnadné začátky se týkaly i ostatních středisek PMS v ČR. Proto si myslím, že uplatňování podmíněného odsouzení s dohledem se zvyšuje velmi pomalu, na rozdíl od jiných alternativ k nepodmíněnému TOS, jelikož si takový trest vyžaduje rozsáhlejší a propracovanější činnost úředníků PMS, která je časově náročná.

⁹¹ Bilanční zpráva Probační a mediační služby za období 2001-2014, středisko Břeclav.

Mou snahou bylo v souvislosti s předchozími statistikami taktéž zjistit, v kolika případech se odsouzení k podmíněnému TOS s dohledem osvědčili a v kolika případech došlo k nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu. Přesné statistické údaje jsem však nezískala. Nicméně dle odhadu Adamuse, na kterého připadlo 30 případů z celkového sta případů podmíněných odsouzení s dohledem na PMS v Břeclavi v letech 2011-2015, pouze v sedmi z nich odsouzení porušili podmínku tím, že spáchali ve zkušební době další trestný čin. Z čehož vyplývá, že většinou odsouzení podmínky ve zkušební době dodržují. Je prý, ale velmi častým jevem, že i když se odsouzený dopustí ve zkušební době další trestné činnosti, soud toto ignoruje a počká, až dojde k fikci osvědčení podle § 86 odst. 2 TZ a nenařídí výkon podmíněně odloženého TOS. Takový přístup, je podle mě, ze strany soudu absolutně nedůsledný a nesmyslný a nemá žádný pozitivní vliv na chování pachatele. Jedná se spíše o účelové snižování počtu uvězněných osob, bohužel však v případech, kdy je to zcela nevhodné. Toto podle Adamuse potvrdili i samotní klienti, kteří nejsou vůbec motivováni vést řádný život ve zkušební době.

S tématem účelového snižování počtu uvězněných osob také souvisí časté podmíněně propouštění z výkonu TOS s dohledem. A to propouštění osob, dříve několikrát odsouzených k nepodmíněnému TOS, kterým byly také nevykonané tresty OPP několikrát přeměněny na TOS. Taková praxe je podle mě opět nevhodná a nedá se říct, že by přispívala k snižování kriminality. Pokud je totiž zřejmé, že odsouzený nebude vést řádný život, neměl by být podmíněně propuštěn. Dochází naopak k demotivaci pachatele, neboť ze zkušeností ví, že nemusí vykonat celý trest.

Mé další otázky k Adamusovi směřovaly k tomu, jaké nejčastější přiměřené povinnosti a přiměřená omezení soud odsouzeným k podmíněnému odsouzení s dohledem ukládá, a na co se při provádění dohledu nejvíce zaměřuje. K první otázce odpověděl, že nejčastěji je odsouzeným ukládána povinnost zdržet se požívání alkoholických nápojů a jiných návykových látek. Za účelem kontroly těchto povinností provádějí probační úředníci při schůzce s klientem slinné, močové a dechové testy. Mají také možnost zaslat vzorek i na podrobnou laboratorní analýzu. Testování provádí v případě potřeby u všech věkových kategorií. Na druhou otázku mi odpověděl, že v první řadě se při provádění dohledu zaměřuje na to, aby odradil pachatele od páchaní další trestné činnosti a v druhé řadě na to, aby pachatel dostal svým závazkům. Bohužel se však jeho snahy v mnoha případech nevydaří, neboť jsou dohledu podrobování pachatelé, pro něž tento institut není vhodný a v podstatě je neúčinný.

Proto se dohled vykonávaný probačním úředníkem omezuje často jen na kontrolu dodržování povinností odsouzeným.

Z rozhovoru s Adamusem také vyplynulo, že minimálně na Břeclavsku dochází k nadměrnému užívání alternativních trestů ze strany soudu. A zejména v případech, kde uložení alternativ není vůbec vhodné. Např. u pachatele 25krát odsouzeného, několikrát i k nepodmíněnému TOS, bylo následně užito trestu OPP. Je zřejmé, že tento druh trestu byl u něj absolutně zbytečný. Nelze předpokládat, že u recidivisty, který vykonal několikrát TOS a byl tolikrát odsouzen, by k nápravě a potrestání stačil trest OPP. Osobně si myslím, že vhodnější by bylo podrobit pachatele dohledu probačního úředníka. Není však vyloučeno, že už v takové fázi by i jakékoliv intenzivní působení ze strany probačního úředníka bylo zbytečné. Řekla bych, že jediným možným řešením je uložení dalšího nepodmíněného TOS, neboť taková osoba představuje pro společnost opravdovou hrozbu a jakákoliv možnost její nápravy je dle mého názoru mizivá.

Paradoxně, došlo na Břeclavsku i k situaci, kdy byl odsouzenému k podmíněnému TOS s dohledem nařízen výkon podmíněně odloženého trestu z důvodů, že se několikrát bez omluvy nedostavil na schůzku s probačním úředníkem, ač jinak řádně vedl svůj život. I přes žádost probačního úředníka o pouhé napomenutí odsouzeného ve veřejném zasedání, byl odsouzenému nařízen výkon odloženého trestu. Takovou reakci považuji za příliš přísnou. Pokud totiž nedochází k nařízení výkonu podmíněně odloženého TOS, ani v případech, kdy odsouzený ve zkušební době spáchá další trestný čin, což považuji za velmi závažné, neměl by být odsouzenému nařízen výkon odloženého trestu ani v případech, kdy se nedostaví na osobní schůzku s probačním úředníkem, za předpokladu, že jinak vede řádný život. Nedostavení se na schůzku s probačním úředníkem je podle mě méně závažné porušení, které se dá do budoucna vyloučit působením soudce. Samozřejmě je vždy třeba přihlídnout ke konkrétním okolnostem případu a ty posoudit.

7 Úvahy de lege ferenda

Při psaní této práce jsem se zabývala institutem probace, jeho historií a základními prvky. V souvislosti s probací jsem se zaměřila na analýzu trestu podmíněného odsouzení k TOS s dohledem, protože prvky probace jsou s prováděním dohledu neodmyslitelně spojeny. A jelikož je dohled prováděn úředníky PMS, zaměřila jsem se i na jejich činnost.

Osobně se domnívám, že činnost probačních úředníků ani úprava podmíněného odsouzení s dohledem žádnou výraznou legislativní změnu nepotřebují. Je pochopitelné, že v souvislosti s prosazováním restorativní justice a se snahou snížit počet uvězněných osob, dochází v posledních letech stále více a více k využívání alternativních trestů. V průběhu let se ukázalo, že ne ve všech případech je vhodné reagovat na trestnou činnost uložením nepodmíněného TOS. S tím se dá souhlasit, avšak jsem toho názoru, že alternativy jsou velmi často nadužívány tam, kde nejsou vhodné.

Ze závěrů v předchozí kapitole je zřejmé, že probační úředníci a soudci zejm. na Břeclavsku, mají zcela odlišné názory na ukládání podmíněného odsouzení s dohledem a OPP. Navrhovala bych proto, aby se probační úředníci a soudci pravidelně setkávali za účelem diskuze o uplatňování alternativních trestů. Věřím, že jen díky rozhovoru těchto stran a jednotnému nazírání na využitelnost alternativ, mohou být tyto tresty ukládány efektivně a budou moci plnit svůj účel. Troufám si také říct, že probační úředník může lépe odhadnout působení trestu na pachatele, neboť pokud se jedná zejména o podmíněné odsouzení s dohledem, působí na pachatele především probační úředník, a ten může dobře rozeznat, jestli takový trest bude mít účinek nebo ne. Proto by měl soudce brát názor probačního úředníka vážně.

Další návrhy na změnu souvisí s problémem, který jsem již zmínila a to tím, že soudci nenařizují výkon podmíněně odloženého TOS, ani v případech, kdy odsouzený páchá další trestnou činnost v průběhu zkušební doby. Scheinost a Válková upozorňují na to, že v souvislosti s tím, soudci většinou nereagují na zprávy probačních úředníků, kteří je o porušování podmínek dohledu informují. Takový přístup soudů, podle probačních úředníků, výrazně ohrožuje autoritu, kterou by PMS měla představovat pro pachatele. Soud však nemá zákonem stanovenou povinnost na tyto zprávy reagovat. Někteří probační úředníci proto navrhovali legislativně upravit povinnost soudu reagovat na zprávy PMS, aby zvýšili efektivitu dohledu. To se však podle autorů cit. monografie nejeví reálné, a upřednostňují opět prohloubit a zlepšit komunikaci mezi soudy a PMS, a vyčerpat všechna možná nelegislativní

(organizační) řešení.⁹² S tímto názorem se ztotožňuji, neboť zakotvení takové povinnosti by podle mě znamenalo další zatížení soudů. Navíc by bylo třeba, aby soudy reagovaly v přiměřené lhůtě tak, aby byla zajištěna, co nejvyšší efektivita dohledu, což je podle mě, při současné vytíženosti soudů, reálné jen stěží.

Úpravu by bylo možno provést též u pravomocí probačních úředníků. Jejich pravomoci by mohly být rozšířené o možnost podat návrh soudu na nařízení výkonu TOS, jestliže by zjistili vážné porušování podmínek dohledu. Takovou možnost prozatím nemají.⁹³ Domnívám se, že zakotvení takové pravomoci by mohlo značně zvýšit autoritu probačních úředníků a účinky dohledu, protože by pro odsouzeného mohla představovat větší hrozbu výkonu podmíněně odloženého trestu. Současně by taková pravomoc mohla urychlit proces reakce na porušování podmínek.

Žatecká dále navrhuje zkrácení délky probačního dohledu za ponechání délky zkušební doby. Zejména prý u prvopachatelů by stačilo např. uložit tříletou zkušební dobu a dohled stanovit pouze na dva roky. Poté se totiž v některých případech údajně jedná o víceméně formální záležitost, než že by dohled plnil svoji funkci.⁹⁴ S tímto názorem souhlasím, dokonce by tato možnost, volit různou délku zkušební doby a různou délku dohledu, mohla ústít ve větší využívání podmíněného odsouzení s dohledem. Soudy by tak mohly volit vhodnější varianty trestu pro méně závažnou trestnou činnost, tedy třeba stanovit delší zkušební dobu, ale dohled stanovit kratší, aby nepředstavoval pro pachatele zbytečně velké zpřísnění. Samozřejmě by to mohlo snížit pracovní vytížení probačních úředníků, kteří by nemuseli vykonávat dohled tam, kde už není třeba.

Nakonec lze zajisté hovořit o řešení personální situace na střediscích PMS. Např. v Břeclavi a v Hodoníně působí na střediscích vždy čtyři probační úředníci. V roce 2015 napadlo na PMS v Břeclavi 293 případů, z toho 54 % připadlo na vykonávací řízení, což je asi 40 na jednoho úředníka. V Hodoníně se jednalo o 305 případů a z toho 61 % připadlo na vykonávací řízení, což je zhruba 47 případů na jednoho úředníka. Při srovnání např. s Velkou Británií, je toto číslo velmi vysoké, neboť v ní připadá na probačního úředníka asi 23 odsouzených.⁹⁵ Zvýšení počtu probačních úředníků na jednotlivých střediscích v rámci celé České republiky, by zajisté jejich činnost zefektivnilo a usnadnilo.

⁹² SCHEINOST, Miroslav, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Sankční politika a její uplatňování*. [online]. ok.cz/iksp [cit. 2.2.2016]. Dostupné na <<http://www.ok.cz/iksp/docs/429.pdf>>.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ ŽATECKÁ, Eva. Poznatky z praxe probačních pracovníků (možné náměty de lege ferenda). *Trestněprávní revue*, 2007, č. 6, s. 180.

⁹⁵ Tamtéž.

Závěr

Má diplomová práce se věnovala institutu probace při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. V této části je prostor pro závěrečné zhodnocení. Většina práce byla zaměřena na teoretické vymezení několika institutů. V úvodu jsem se věnovala historii probace a historii Probační a mediační služby, dále jsem navázala vymezením restorativní a retributivní justice, následně jsem se zabývala instituty probace, dohledu, analyzovala jsem i samotný trest podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem a zaměřila se na činnost PMS a její organizaci. Jak jsem již předeslala v úvodu, nedílnou součástí práce je praktický výstup, který mapuje vývoj ukládání TOS s dohledem v letech 2011-2015 a praktické aspekty činnosti PMS. Uvedeny jsou někdy i starší data a též srovnání s jinými tresty, pro lepší vyhodnocení výsledků. Tento výstup je podložen tabulkami a rozhovorem s vedoucím střediska PMS v Břeclavi, Mgr. Janem Adamusem.

Z analýzy výsledků statistik vyplývá, že v rámci České republiky není podmíněné odsouzení s dohledem příliš uplatňovaným trestem, v porovnání např. s tzv. prostým podmíněným odsouzením nebo trestem OPP. Dochází, ale k pozvolnému růstu počtu jeho ukládání. Na Břeclavsku však počet podmíněných odsouzení s dohledem zůstává v průběhu posledních let více či méně stejný. Navíc je na Břeclavsku, v porovnání s ostatními středisky Jihomoravského kraje, nejmenší počet uložených podmíněných odsouzení s dohledem za rok 2015. Pravděpodobnou příčinou nízkého počtu tohoto trestu na Břeclavsku je přístup tamních soudců, kteří považují tento trest za příliš přísný. Já jsem opačného názoru, protože dohled probačního úředníka neznamena jen kontrolu, ale i pomoc a odborné vedení, které může být za současného zvolení vhodných přiměřených povinností a přiměřených omezení v rámci podmíněného odsouzení s dohledem, velmi dobře individualizovaným a účinným trestem.

Z úvah de lege ferenda lze dovodit, že činnost úředníků PMS a samotné podmíněné odsouzení s dohledem, velkou legislativní změnu nepotřebují. Dalo by se hovořit např. o rozšíření pravomocí probačních úředníků, nebo stanovení povinnosti soudu reagovat na zprávy o porušení podmínek dohledu, ale nejvýznamněji se jeví prohloubení spolupráce a dialogu mezi soudy a probačními úředníky, na téma využitelnost alternativních trestů. Dochází pak totiž k tomu, že alternativní tresty jsou ukládány většinou tam, kde nejsou vhodné, a naopak nejsou využívány v případech, kde by našly své uplatnění.

Závěrem bych ráda poznamenala, že probaci považuji za velmi důležitý institut, zejména v souvislosti s alternativními tresty, ale i jinými instituty v rámci trestního práva.

Činnost PMS je však třeba nadále rozvíjet a prohlubovat, aby mohly být všechny alternativy náležitě uplatňovány, a v to co nejširším možném rozsahu, s co největším účinkem.

Seznam použitých zdrojů

Knihy/monografie

HARRIS, Robert a kol. *Probace - poznatky ze zahraničí*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. 127 s. ISBN 80-7338-005-6.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1460 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014. 976 s. ISBN 978-80-7502-044-4.

ROZUM, Jan a kol. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. 141 s. ISBN 8086008770.

STRÉMY, Tomáš, KURILOVSKÁ, Lucia a VRÁBLOVÁ, Miroslava. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha : Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.

ŠTERN, Pavel a kol. *Probace a mediace*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

Články z odborných časopisů

KARABEC, Zdeněk. Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. *Bulletin advokacie*, 1997, č. 4, s. 34.

PÚRY, František, ŠÁMAL, Pavel. Nad jedním rozhodnutím o probaci. *Právní rozhledy*, 1997, č. 6, s. 308.

SOTOLÁŘ, Alexander, SOVÁK, Zdeněk. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. *Právní rozhledy*, 1996, č. 6, s. 254.

SUCHÝ, Oldřich. Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1995, č. 7, s. 270.

ŠČERBA, Filip. Probace a její projevy v českém trestním právu. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 10, s. 300.

ŠČERBA, Filip. Metody činnosti Probační a mediační služby. *Trestní právo*, 2002, roč. 7, č. 6, s. 21-24.

ŽATECKÁ, Eva. Poznatky z praxe probačních pracovníků (možné náměty de lege ferenda). *Trestněprávní revue*, 2007, č. 6, s. 180.

Sborníky

KARABEC, Zdeněk a kol. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. 143s. ISBN 80-7338-021-8.

STRÉMY, Tomáš (ed). *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.

Komentáře

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012. 3614 s.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha C. H. Beck, 2013. 4700 s.

Legislativní akty

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Soudní rozhodnutí

Nález Ústavního soudu ze dne 26. dubna 2007, sp. zn. II. ÚS 222/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 2013, sp. zn. 8 Tdo 197/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2013, sp. zn. 25 Cdo 753/2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. dubna 2010, sp. zn. 8 Tdo 417/2010.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. srpna 2006, sp. zn. 3 To 668/2006.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 21. srpna 2001, sp. zn. 7 To 317/2001.

Internetové zdroje

Rozvoj probačních a resocializačních programů. [online]. rozvojprogramu.cz [cit. 4. 2. 2016].

Dostupné na <<http://www.rozvojprogramu.cz>>.

SCHEINOST, Miroslav, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Sankční politika a její uplatňování*.

[online]. ok.cz/iksp [cit. 2. 2. 2016]. Dostupné na <<http://www.ok.cz/iksp/docs/429.pdf>>.

Ostatní

Bilanční zpráva Probační a mediační služby za období 2001-2014, středisko Břeclav.

Statut Probační a mediační služby ČR, ze dne 19. prosince 2007.

Organizační řád Probační a mediační služby České republiky, účinný dne 1. února 2011.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Statistika počtu vybraných trestů v letech 2005-2008.

Tabulka č. 2: Statistika počtu vybraného trestu v letech 2009-2014.

Tabulka č. 3: Vývoj podílu podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem v %.

Tabulka č. 4: Počet evidovaných případů POD na středisku PMS v Břeclavi v letech 2011-2015.

Tabulka č. 5: Počet případů POD v jednotlivých střediscích PMS za rok 2015.

Tabulka č. 6: Druhy trestných činů, za které bylo v roce 2015 uloženo POD.

Anotace

Tato práce se věnuje problematice probace při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Práce se člení na 7 kapitol a několik podkapitol. Jejím cílem je vymezit tento institut a instituty s ním související, a také zkoumat využívání a efektivitu trestu podmíněného odsouzení s dohledem v praxi. Na úvod se práce věnuje historii probace ve světě a České republice. Další kapitoly se zaměřují na probaci, dohled, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, restorativní a retributivní justici, a činnost Probační a mediační služby. Zejména jsou uvedeny jejich charakteristiky, principy apod. Jedna z kapitol obsahuje statistiky, týkající se ukládání trestu podmíněného odsouzení s dohledem na Břeclavsku, jeho efektivitu, a tendencí jeho uplatňování v průběhu let. Závěrem jsem uvedla možné náměty de lege ferenda.

Abstract

This thesis deals with issue of probation in connection with conditional sentence to imprisonment with supervision. The thesis is divided into 7 main chapters and another subchapters. Its objective is to define above-mentioned institute and another similar institutes, and also examine using and effectivity of conditional sentence to imprisonment with supervision, in practice. At first, this thesis describes history of probation in the world and in the Czech Republic. Next chapters are devoted to probation, supervision, to conditional sentence to imprisonment with supervision, to restorative and retributive justice, and to work of Probation and Mediation Service. Especially, I have mentioned their characteristics, principles etc. One of the chapters consists of statistics, dealing with using of conditional sentence to imprisonment with supervision in Břeclav, its effectivity and tendency through the years. Finally, I have added a proposal of de lege ferenda thoughts.

Klíčová slova

probace, dohled, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, probační úředník, probační plán dohledu, Probační a mediační služba, restorativní justice, trestní zákoník, trestní řád

Keywords

probation, supervision, conditional sentence to imprisonment with supervision, probation officer, probation supervision plan, Probation and Mediation Service, restorative justice, criminal code, criminal procedure code